

The Scope of Political Participation (A Structural–Functional Approach)

Seyed Rahim Abolhasani*

The issue of organizing political participation has, since the emergence of democratic systems, been regarded as one of the central goals and functions of political parties and political actors. However, in many prevailing approaches, political participation is defined merely in terms of citizens' external and individual actions—such as voting, demonstrations, or protests—while neglecting the consideration of the roles and functions of institutions and power structures as forms of political participation. By contrast, through a structural–functional approach, political participation can be redefined as the performance of roles and functions within the political system as a whole. Accordingly, activities such as political socialization, communication, political recruitment, interest articulation, interest aggregation, lawmaking, policymaking, law enforcement, and legal adjudication are regarded as dimensions of political participation.

An empirical examination of these functions in Iran reveals the existence of a deep gap between society and formal structures: state media have weakened two-way political communication; political parties are incapable of recruiting and promoting elites; the bureaucracy is centralized and unaccountable; and representative and civil institutions perform ineffectively in articulating and aggregating interests. This situation has resulted in citizens' participation being largely fragmented, episodic, and crisis-driven, rather than developing into institutionalized and sustainable participation. From this perspective, political participation is not merely the outward activity of citizens, but rather their presence and role performance within formal power structures and the functions of the political system—serving also as an indicator for assessing political effectiveness.

* Associate Professor, Department of Political Science, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran.

abhasani@ut.ac.ir

0000-0001-8610-7746

Keywords: Political participation; political system; structural–functional approach; Gabriel Almond; institutional functions.

Introduction

Political participation is one of the most fundamental concepts in political science and political sociology and has consistently been regarded as a key indicator for assessing the dynamism, legitimacy, and effectiveness of political systems. However, in a significant portion of both classical and contemporary literature, political participation has largely been reduced to external, individual, and observable citizen actions—such as voting, attending gatherings, street protests, or electoral activities. While this approach represents part of the reality of political participation, it neglects the analysis of the roles of formal power structures, governmental institutions, and the internal functions of the political system in shaping participation (Milbrath, 1981, p. 23; Verba et al., 1995, p. 17).

Within such a framework, political participation is often confined to action outside the state, leaving institutions such as parliament, bureaucracy, judiciary, official media, and even the educational system outside the scope of political participation. This limited conception, especially in societies like Iran, where a significant portion of political activity occurs within formal and semi-formal structures, prevents a comprehensive and realistic understanding of political participation (Jeroense & Spierings, 2023, p. 5). Consequently, rethinking the concept of political participation and expanding its analytical scope is both a theoretical and analytical necessity.

Problem Statement

The primary question of this study is why the role of structures and institutional functions of the political system has received less attention in analyses of political participation, which have predominantly reduced participation to individual citizen behaviors. This conceptual reductionism, particularly in the analysis of political participation in Iran, has led to interpretations that speak of a "lack of

opportunity for participation" or a "complete blockage of political participation," without precisely examining the internal functions of the political system and the institutional forms of participation.

By applying Gabriel Almond's structural–functional approach, politics can be seen as a set of interconnected roles and functions in which political participation flows through all of them (Almond, 1960, p. 21; Almond, 1996, p. 94). Within this framework, political participation is not merely protest or electoral action but the performance of roles across functions such as political socialization, political communication, political recruitment, interest articulation and aggregation, legislation, law enforcement, and judicial adjudication. The central research question is: How can political participation be redefined across the functions of the political system and analyzed within the context of Iran?

Research Objective

The primary objective of this article is to provide a comprehensive and systemic definition of political participation based on Almond's structural–functional approach and to apply it to analyze the state of political participation in Iran. The study seeks to demonstrate that political participation is not meaningful solely at the level of ordinary citizen behavior but also occurs within formal and informal power structures through the performance of institutional roles. Secondary objectives include:

1. Critiquing reductionist approaches to political participation;
2. Explaining Almond's eight political system functions as levels of participation;
3. Examining institutional gaps and inefficiencies in achieving political participation in Iran;
4. Providing an analytical framework for assessing political participation as an indicator of political system effectiveness.

Significance of the Study

This study is significant because much of the literature on political participation in Iran either focuses on behavioral measures (e.g., electoral participation) or examines participation through normative and ideological concepts (Fathi, 1995, p. 66; Ghasemi et al., 1998, p.

41). As a result, institutional and systemic analyses of political participation have received limited attention.

Given the evident decline in public trust, weak political parties, inefficiency of representative institutions, and the proliferation of episodic and crisis-driven forms of participation in Iran, there is a need for an analytical framework capable of explaining the structural roots of this situation (Norris, 2002, p. 11). Almond's structural–functional approach allows political participation to be examined not merely as an individual act but as an institutional and intra-systemic process.

Theoretical Framework

The theoretical framework of this article is grounded in Gabriel Almond's structural–functional theory. Almond views the political system as a set of structures performing specific functions necessary for system survival (Almond & Powell, 1966, p. 12). These functions include political socialization, political communication, political recruitment, interest articulation, interest aggregation, legislation, law enforcement, and judicial adjudication.

In this model, political participation flows through all these functions—from political socialization within families, schools, and media to elite participation in policymaking and judicial processes. Thus, political participation becomes a continuous and multi-layered process encompassing both citizens and power institutions (Almond, 1996, p. 97). This approach fundamentally differs from perspectives that consider participation solely as observable individual behavior (Giugni & Grasso, 2022, p. 75).

Research Methodology

The methodology of this study is descriptive–analytical and theoretically based. Data were collected through library research, review of classical and contemporary political science texts, and document analysis. Almond's theory is applied not only as a descriptive framework but also as an analytical tool to evaluate the functions of political participation in Iran.

The analysis is conducted at two levels: first, conceptual clarification of political participation within the theoretical framework; and second, an empirical examination of political system functions and existing gaps in institutional participation in Iran. This approach enables a connection between theory and institutional reality (Hague, 2017, p. 203).

Findings and Discussion

The findings indicate that political participation in Iran largely remains at the level of episodic, protest-oriented, and crisis-driven actions and rarely results in institutionalized and sustained participation. Weak political socialization, especially within the educational system and official media, has limited citizens' familiarity with institutional roles in participation (Janmaat & Hoskins, 2022, p. 236).

In political communication, the dominance of one-way communication and limited public dialogue has weakened effective feedback between society and the state (Coleman & Blumler, 2009, p. 41). In political recruitment, weak parties and opaque mechanisms have hindered elite circulation and the effective participation of social actors (Kitschelt & Wilkinson, 2007, p. 29). Furthermore, representative institutions have demonstrated limited and inefficient functions in articulating and aggregating interests, resulting in the accumulation of unmet demands (Almond, 1996, p. 99).

Conclusion

The study demonstrates that political participation cannot be reduced solely to external citizen behaviors; rather, it must be analyzed in connection with institutional functions and power structures. Almond's structural-functional approach allows political participation to be considered as an indicator of political system effectiveness.

In Iran, the gap between society and formal structures, weak political parties, inefficient political communication, and limited transparent elite recruitment have led to participation that is largely fragmented and unstable. Strengthening political participation requires rebuilding institutional functions, expanding two-way communication,

empowering parties and intermediary institutions, and redefining citizens' roles within formal power structures. Only within such a framework can political participation evolve from episodic action into an institutionalized, sustained, and effective process (Norris, 2002, p. 15; Almond & Verba, 1963, p. 31).

References

- Almond, G. A., & Verba, S. (1963) *The civic culture: Political attitudes and democracy in five nations*. Princeton University Press.
- Ariestandy, D., Adidharma, W., & Isdendi, R. R. (2024). Transformation of political participation in the digital age: The role of social media in shaping public opinion and mass mobilization. *JETBIS: Journal of Economics, Technology and Business*.
- Atkinson, Sam (2013) *The politics book*. DK. pp. 1–5.
- Barker, D. C., & Tinnick, J. D. (2006) Competing visions of parental roles and ideological constraint. *American Political Science Review*, 100(2), 249–263
- Bayat, A. (2017) *Revolution without revolutionaries: Making sense of the Arab Spring*. Stanford University Press. p. 132.
- Bergman, T. (2003) *The European parliament and democratic legitimacy: A comparative view*. Routledge. p. 34.
- Boix, C. (2010) *Democracy and redistribution*. Cambridge University Press. p. 42.
- Coleman, S., & Blumler, J. G. (2009) *The Internet and democratic citizenship: Theory, practice, and policy*. Cambridge University Press.
- Dabashi, H. (2011) *Iran: The green movement*. Transaction Publishers. p. 211.
- Dutkiewicz, G. (2014) Processes of recruitment and selection of political elites as a theoretical concept. *Colloquium: Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych*, (3), 99–108.
- Ghazian, H. (2017) *Public opinion in contemporary Iran*. Routledge. p. 44.
- Giugni, M., & Grasso, M. (Eds.). (2022). *The Oxford handbook of political participation*. Oxford University Press.
- Hague, R. (2017) *Political science: A comparative introduction* (pp. 200–214). Macmillan Education UK.
- Hall, P., & Taylor, R. (1996) Political science and the three new institutionalisms. *Political Studies*, 44(5), 936–957. pp. 941–942.
- Ishiyama, J. T., & Breuning, M. (Eds.) (2011) *21st century political science: A reference handbook* (Vol. 1). SAGE Publications.

- Ismail, M. M., Hassan, N. A., Nor, M. S. M., Zain, M. I. M., & Samsu, K. H. K. (2021) The influence of political socialization among educated youth at Universiti Putra Malaysia. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 11(12), 2142–2159.
- Jankowski, R. (1988) Preference aggregation in political parties and interest groups: A synthesis of corporatist and encompassing organization theory. *American Journal of Political Science*, 32(1), 105–125.
- Janmaat, J. G., & Hoskins, B. (2022) The changing impact of family background on political engagement during adolescence and early adulthood. *Social Forces*, 101(1), 227–251
- Jeroense, T., & Spierings, N. (2023) Political participation profiles. *West European Politics*, 46(1), 1–23.
- Johnson, C. (1982) MITI and the Japanese miracle: The growth of industrial policy, 1925–1975. Stanford University Press. p. 187.
- Kaim, M. (2021) Rethinking modes of political participation: The conventional, unconventional, and alternative in democratic theory. *Democratic Theory*, 8(1), 65–88.
- Khalaji, M. (2014) Iran's ideological crisis. Washington Institute for Near East Policy. p. 5.
- Kitschelt, H., & Wilkinson, S. I. (2007) Patrons, clients and policies: Patterns of democratic accountability and political competition. Cambridge University Press.
- Leftwich, A. (2015) What is politics? The activity and its study. Polity Press.
- Mahoney, C. (2007) Lobbying success in the United States and the European Union. *Journal of Public Policy*, 27(1), 35–56.
- Milani, A. (2013) *The Shah*. Palgrave Macmillan. p. 67.
- Milbrath, L.W. (1981) Political Participation. In: Long, S.L. (eds) *The Handbook of Political Behavior*. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4684-3878-9_4
- Moaveni, A. (2019) *Guest house for young widows*. Random House. p. 88.
- Norris, P. (2002) *Democratic phoenix: Reinventing political activism*. Cambridge University Press.
- Norris, P. (2011) *Democratic deficit: Critical citizens revisited*. Cambridge University Press. p. 112.
- Okon, E. E. (2012) Religion as instrument of socialization and social control. *European Scientific Journal*, 8(26), 136–143.
- Olson, M. (1965) *The logic of collective action: Public goods and the theory of groups*. Harvard University Press.

- Parsa, M. (2016) *Democracy in Iran: Why it failed and how it might succeed*. Harvard University Press. p. 193.
- Smith, J., & Johnson, A. (2018) The role of feedback in political participation: A review. *Political Behavior*, 40(3), 651–670.
- Thorson, E., McKinney, M. S., & Shah, D. (Eds.). (2016) *Political socialization in a media-saturated world* (Vol. 29). Peter Lang
- Transparency International. (2022) *Corruption perceptions index 2022*. Berlin: TI. p. 55.
- UNESCO. (2022) *Media development indicators: Iran country report*. UNESCO. p. 153.
- Van Aelst, P., van Erkel, P., D’heer, E., & others. (2017) Who is leading the campaign charts? Comparing individual popularity on old and new media. *Information, Communication & Society*, 20(5), 715–732.
- Verba, S., Schlozman, K. L., & Brady, H. E. (1995) *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*. Harvard University Press.
- Von Beyme, K. (2000) *Parliamentary democracy: Democratization, destabilization, reconsolidation 1789–1999*. Palgrave Macmillan. p. 211.
- Warren, M. E. (2017) *What is democratic theory?* Polity.
- Wøien Hansen, V., & Rødland, L. (2024) Explaining interest group position-taking across partisan policy dimensions. *Journal of European Public Policy*, 1–25.
- World Bank. (2023) *Worldwide governance indicators*. Washington, DC: World Bank. p. 77.
- Young, I. M. (2002) *Inclusion and democracy*. Oxford University Press.

دوفصلنامه علمی «پژوهش سیاست نظری»

شماره سی و هشتم، پاییز و زمستان ۱۴۰۴: ۳۲۷-۲۸۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۲۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۰۳

نوع مقاله: پژوهشی

گستره مشارکت سیاسی (با رویکرد ساختارگرا- کارکردی)

سید رحیم ابوالحسنی*

چکیده

مسئله سامان‌دهی مشارکت سیاسی از آغاز تکوین نظام‌های دموکراتیک از اهداف و کارویژه‌های احزاب و کنشگران سیاسی برشمرده می‌شود؛ اما در بسیاری از رویکردهای متداول، آن را صرفاً در قالب کنش‌های بیرونی و فردی شهروندان، همچون رأی دادن، تظاهرات یا اعتراضات تعریف می‌کنند و از محاسبه نقش‌ها و کارکردهای نهادها و ساختارهای قدرت به عنوان مشارکت سیاسی غفلت دارند. در حالی که با رهیافت ساختارگرا- کارکردی می‌توانیم مشارکت سیاسی را به مثابه ایفای نقش‌ها و کارکردها در کلیت سیستم سیاسی بازتعریف کنیم. از این رو کنش‌هایی مانند جامعه‌پذیری سیاسی، ارتباطات، استخدام سیاسی، تصریح منافع، تجمیع منافع، قانون‌گذاری، سیاست‌گذاری، اجرای قانون و قضاوت قانونی از ابعاد مشارکت سیاسی محسوب می‌شوند. بررسی انضمامی این کارکردها در ایران نشان می‌دهد که شکاف عمیقی میان جامعه و ساختارهای رسمی وجود دارد: رسانه‌های دولتی، ارتباطات سیاسی دوسویه را تضعیف کرده‌اند؛ احزاب ناتوان از جذب و ارتقای نخبگان هستند؛ بوروکراسی متمرکز و غیر پاسخگو است و نهادهای نمایندگی و مدنی در بیان و تجمیع منافع، ناکارآمد عمل می‌کنند. این وضعیت موجب شده که مشارکت شهروندان عمده‌تأ گسسته، مقطعی و بحران‌محور باشد و کمتر به مشارکت نهادی و پایدار بینجامد. از این

* دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

منظر، مشارکت سیاسی نه صرفاً فعالیت بیرونی شهروندان، بلکه حضور و ایفای نقش در ساختارهای رسمی قدرت و کارکردهای نظام سیاسی است که می‌تواند به‌مثابه شاخصی برای سنجش کارآمدی سیاسی نیز عمل کند.

واژه‌های کلیدی: مشارکت سیاسی، نظام سیاسی، ساختارگرا- کارکردی، گابریل آلموند و کارکردهای نهادی.

مقدمه

از آنجایی که مسئله سامان‌دهی مشارکت سیاسی از آغاز تکوین نظام‌های دموکراتیک از اهداف و کارویژه‌های احزاب و کنشگران سیاسی برشمرده می‌شود، مفهوم مشارکت سیاسی در ادبیات علوم سیاسی و جامعه‌شناسی سیاسی همواره به عنوان یکی از مفاهیم بنیادی و در عین حال مناقشه‌برانگیز مطرح بوده است. اما در اغلب پژوهش‌های کلاسیک، مشارکت سیاسی در قالب فعالیت‌های انتخاباتی، رأی دادن، تظاهرات یا حضور در تجمعات اعتراضی تعریف شده است. این نوع برداشت، مشارکت سیاسی را به سطح رفتارهای فردی شهروندان تقلیل می‌دهد و در نتیجه ساختارهای قدرت رسمی و کنشگران نهادی را در حاشیه قرار می‌دهد. نهادهایی چون پارلمان، دستگاه اجرایی، دیوان‌سالاری یا دستگاه قضایی اغلب بیرون از ساحت مشارکت سیاسی در نظر گرفته می‌شوند (Jeroense & Spierings, 2023: 4-7).

چنین تلقی‌ای، امکان شناخت واقع‌بینانه از فرایندهای مشارکت سیاسی را محدود می‌کند. در بستر تحولات معاصر و چندلایگی روزافزون سیاست، این درک سنتی از مشارکت سیاسی دیگر نمی‌تواند تمام ابعاد واقعی پدیده را توضیح دهد. سیاست امروز، در شبکه‌ای پیچیده از نهادها، کنشگران، فرایندهای بوروکراتیک و تصمیم‌سازی‌ها در جریان است. رسانه‌های دولتی، نظام آموزشی، نهادهای مذهبی، احزاب، مجلس، بوروکراسی و قوه قضاییه، هر یک به‌نوعی در کارویژه‌های سیاسی نظیر جامعه‌پذیری سیاسی، مدیریت افکار عمومی، استخدام نخبگان و تنظیم سیاست‌های عمومی، نقش دارند. باین حال این کنش‌های درونی در اغلب تحلیل‌های رایج از مشارکت، نادیده گرفته می‌شوند؛ گویی مشارکت سیاسی فقط در بیرون از سازمان‌های رسمی قدرت معنا دارد. این خلأ، مانع از درک سازوکارهای واقعی مشارکت سیاسی شده است (Ariestandy et al., 2024: 1758). با توجه به همین نگرش است که امروزه بسیاری از احزاب و کنشگران سیاسی در ایران با محدود دانستن معنی مشارکت سیاسی اذعان می‌کنند که بستری برای مشارکت آنها در سیاست وجود ندارد.

در صورتی که اگر با رویکرد ساختارگرا- کارکردی «گابریل آلموند»، سیاست را مجموعه‌ای از نقش‌ها و کارکردهای متنوع و به‌هم‌پیوسته، شامل جامعه‌پذیری سیاسی،

ارتباطات سیاسی، استخدام سیاسی، تصریح منافع، تجمیع منافع، قانون‌گذاری، سیاست‌گذاری، اجرای قانون و قضاوت قانون، درون یک سیستم سیاسی مدنظر قرار دهیم، امکان بازتعریفی از مشارکت سیاسی را فراهم می‌آورد که آن را نه کنشی مقطعی و بیرونی، بلکه فرآیندی درونی، پیوسته و سازمان‌یافته می‌داند که در تمامی سطوح و کارکردهای سیستم سیاسی، جاری است. این تعریف، فضایی بسیار گسترده را برای کنشگران سیاسی و احزاب تبیین می‌نماید.

از این منظر، پرسش اصلی این است که: «چگونه می‌توان ابعاد گسترده مشارکت سیاسی را در بستر یک نظام سیاسی همانند ایران شناسایی و تبیین کرد؟» پاسخ به این پرسش، انگیزه اصلی نگارش این مقاله و تلاش برای ارائه چارچوبی جامع و انضمامی‌تر برای مطالعه مشارکت سیاسی است.

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی است و با رویکردی نظری و مفهومی به بررسی ابعاد مختلف مشارکت سیاسی پرداخته است. هدف اصلی این روش، تبیین ساختارها و کارکردهای نظام سیاسی با تمرکز بر نظریه ساختاری-کارکردی آلموند است. در مرحله نخست، از منابع کتابخانه‌ای و اسناد علمی معتبر در حوزه علوم سیاسی، جامعه‌شناسی سیاسی و نظریه‌های نظام‌های سیاسی بهره گرفته شده است. این منابع شامل کتاب‌ها، مقالات علمی و متون تخصصی هستند که نظریه‌پردازان معتبر داخلی و خارجی تألیف کرده‌اند. با بهره‌گیری از این متون، مفاهیم کلیدی مانند «مشارکت»، «سیاست»، «نظام سیاسی» و «ساختار نهادی» استخراج و بازتعریف شده‌اند. روش توصیفی کمک می‌کند تا چارچوبی دقیق از وضعیت موجود مفهومی در حوزه مشارکت سیاسی ترسیم گردد. در نتیجه این بخش از پژوهش، بستری مناسب برای تحلیل نظری پدیده مشارکت در نظام‌های سیاسی مدرن فراهم ساخته است.

در ادامه، بخش تحلیلی پژوهش با تمرکز بر کارکردهای هشت‌گانه نظام سیاسی در مدل آلموند، به تبیین سطوح مختلف مشارکت پرداخته است. این بخش از روش تحلیلی بهره می‌گیرد تا کنش‌های سیاسی شهروندان در درون و بیرون از ساختار قدرت

را به صورت منسجم تحلیل کند. تحلیل کارکردهایی همچون جامعه‌پذیری سیاسی، ارتباطات، استخدام، بیان و تجمیع منافع، سیاست‌گذاری، اجرای قانون، قضاوت و بازخورد، به درک لایه‌های پنهان مشارکت سیاسی کمک می‌کند. این بررسی نه تنها به تشخیص جلوه‌های رسمی مشارکت، بلکه به بازشناسی نقش نهادهای مدنی و غیر رسمی نیز منجر می‌شود. روش تحلیلی به پژوهشگر امکان می‌دهد تا از سطح توصیف صرف عبور کرده، رابطه میان ساختارها و نقش‌آفرینی سیاسی را تفسیر کند. در این راستا، از چارچوب مفهومی آلموند به عنوان ابزار تحلیل تطبیقی میان نظام‌های مختلف سیاسی بهره گرفته شده است. به طور کلی رویکرد توصیفی - تحلیلی، به این پژوهش کمک کرده تا با نگاهی ساختارمند، مشارکت سیاسی را در متن نظام‌های پیچیده و مدرن بازخوانی نماید.

مفاهیم بنیادین و تعاریف کلیدی

مفهوم مشارکت سیاسی از بنیادی‌ترین مفاهیم در علوم سیاسی و جامعه‌شناسی سیاسی است که در طول زمان، تفاسیر متنوع و گاه متضادی از آن ارائه شده است (Giugni & Grasso, 2022: 74-76). این مقاله در تلاش است تا با بهره‌گیری از رهیافت ساختارگرا- کارکردی آلموند، تعریفی جامع‌تر از مشارکت سیاسی ارائه دهد که هم فعالیت‌های نهادینه در دل حکومت را در برگیرد و هم کنش‌های بیرون از ساختارهای رسمی قدرت را شامل شود. به‌ویژه آنکه در تحلیل‌های کلاسیک، اغلب مشارکت سیاسی به فعالیت‌های شهروندان خصوصی برای تأثیر بر دولت تقلیل می‌یابد، در حالی که این رویکرد، مشارکت فعال درون نهادهای حکومتی را نیز در برنمی‌گیرد.

به همین دلیل در این بخش ابتدا به تحلیل واژه «مشارکت سیاسی» پرداخته می‌شود و سپس با تبیین سیاست به‌مثابه کنشی مبتنی بر قدرت، نسبت میان این دو مفهوم بازخوانی می‌شود. هدف از این بازخوانی آن است که نشان داده شود مشارکت سیاسی صرفاً رأی دادن یا تظاهرات نیست، بلکه کنش‌های ساختاری و نهادی را نیز شامل می‌شود. در این تحلیل، مشارکت به‌مثابه حضور در ساختارها و ایفای نقش در کارکردهای نظام سیاسی تلقی خواهد شد. از سوی دیگر، سیاست نه فقط ابزار رقابت،

بلکه فرآیندی مبتنی بر کنترل و هدایت اجتماعی است. بنابراین تعریف مشارکت سیاسی باید بر اساس کارکردها و ساختارهای درون سیستم سیاسی بازتعریف شود. مشارکت سیاسی، مفهومی مرکب است که هم از نظر لغوی و هم مفهومی، دارای بار معنایی گسترده‌ای است. واژه «مشارکت» از ریشه عربی به معنای انبازی، سهم بردن و حضور فعالانه در یک ساختار اجتماعی است. در سطح نخست، مشارکت می‌تواند به معنای حالت یا وضعیت عضویت در یک ساختار یا نهاد باشد که بیانگر تعلق و همبستگی با آن نهاد است. اما در سطح دوم به معنای انجام عمل و ایفای نقش فعال در فرآیندهای اجتماعی یا سیاسی تلقی می‌شود. مشارکت در این معنا، نه تنها حضور، بلکه ایفای نقش، اظهارنظر، اعمال نفوذ و پیگیری نتایج نیز هست (فیرچی، ۱۳۷۷: ۴۲). در بستر سیاسی، این دو معنا با هم تلفیق می‌شود. فرد هم باید در ساختار حضور داشته باشد و هم کنش سیاسی معناداری انجام دهد. از منظر آلموند، مشارکت سیاسی، زمانی معنا می‌یابد که فرد یا گروهی در یکی از ساختارهای کارکردی نظام سیاسی حضور یافته، در فرایندهای تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری مشارکت داشته باشد (آلموند، ۱۳۹۶: ۹۶). بنابراین مشارکت سیاسی، امری صرفاً نمادین یا ظاهری نیست، بلکه مشارکت در فرایند قدرت و سیاست‌گذاری است.

در سوی دیگر این تحلیل، واژه «سیاسی» بر کنشی دلالت دارد که در پی تنظیم و توزیع قدرت و منابع در جامعه است. سیاست از این منظر، نوعی فعالیت هدفمند انسانی برای مدیریت جمعی از طریق نهادهای قدرت و تصمیم‌گیری است (Hague, 2017: 202-). اما سیاست تنها فرآیند توزیع نیست، بلکه میدان اعمال قدرت و رقابت برای جهت‌دهی به تصمیم‌های کلان است. کنش سیاسی، چه از سوی دولت و چه از سوی شهروندان، بر این بستر قدرت و نفوذ شکل می‌گیرد. به عبارت دیگر سیاست، کنشی است که در آن، بازیگران اجتماعی با استفاده از منابع، شبکه‌ها، جایگاه‌ها و مشروعیت می‌کوشند خواسته‌های خود را در نظام تصمیم‌گیری حاکم، تحمیل یا وارد کنند. سیاست همچنین با رهبری و اعمال اقتدار در سطوح مختلف اجتماعی پیوند دارد. سیاست در این معنا، نه فقط مدیریت امور دولتی، بلکه جهت دادن به فرایندهای اجتماعی و فرهنگی است (Atkinson, 2013: 2-4). از این‌رو هرگونه مشارکت در این

کنش قدرت محور، به عنوان مشارکت سیاسی قابل تعریف است. بر این اساس مشارکت سیاسی، تنها به حضور در انتخابات یا فعالیت‌های انتخاباتی محدود نمی‌شود؛ بلکه شامل هرگونه عمل سیاسی آگاهانه‌ای است که در جهت اعمال نفوذ بر تصمیم‌ها یا ساختارهای نظام سیاسی صورت می‌گیرد. این مشارکت می‌تواند از نوع نهادی، مانند عضویت در مجلس یا احزاب و یا غیر نهادی مانند تظاهرات، اعتراض و فعالیت در شبکه‌های اجتماعی باشد. مشارکت سیاسی همچنین می‌تواند فعال یا منفعل، مستقیم یا غیر مستقیم، قانونی یا غیر قانونی، سازمان‌یافته یا خودجوش باشد. آنچه همه این اشکال را به هم پیوند می‌دهد، حضور فرد در میدان کنش سیاسی به عنوان بخشی از فرآیند تصمیم‌سازی و بازخورد است (Leftwich, 2015: 68-70). مشارکت سیاسی در این تعریف، شامل تمام کارکردهایی است که در مدل آلموند ذکر شده است: جامعه‌پذیری سیاسی، ارتباطات سیاسی، استخدام سیاسی، بیان منافع، تجمیع منافع، سیاست‌گذاری، اجرای قانون و قضاوت قانونی. در نتیجه فهم مشارکت سیاسی نیازمند نگاهی جامع به سیاست به عنوان نظامی چندلایه از ساختارها و کنش‌هاست.

پیشینه پژوهش

طهماسبی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «ساخت‌یابی الگوهای مشارکت سیاسی در جمهوری اسلامی ایران» با تکیه بر نظریه ساخت‌یابی آنتونی گیدنز به تحلیل سه‌گانه‌ای از مشارکت سیاسی در ایران پرداختند. در این پژوهش، با روشی تطبیقی و مبتنی بر تحلیل اسنادی، ساختار نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران و تأثیر آن بر شکل‌گیری الگوهای مشارکت بررسی شد. نویسندگان بر این باور بودند که مهم‌ترین ویژگی مؤثر بر مشارکت سیاسی در این نظام، اصل حاکمیت الهی است که خود منجر به تقویت نهادهای دینی و برآمدن نیروهای سیاسی همسو با نظام از دل این جامعه شده است. آنها با بهره‌گیری از رویکرد ساخت‌یابی، سه الگوی مشارکت شامل «الگوی تخصصی»، «الگوی حمایتی» و «الگوی غیر حمایتی» را شناسایی کردند. هر یک از این الگوها بر مبنای سطح دسترسی به منابع قدرت و امکان مشارکت مؤثر، جایگاه متفاوتی در ساخت قدرت سیاسی ایران دارند. این تحلیل، بستری برای شناخت دینامیک قدرت

و تفاوت‌های بین نهادهای دینی و مدنی فراهم ساخت. تفاوت اساسی مقاله حاضر با پژوهش طهماسبی و همکاران در آن است که این پژوهش از چارچوب نظری ساختارگرا- کارکردی گابریل آلموند بهره گرفته و مشارکت سیاسی را در سطحی فراگیرتر، در بطن کارکردهای نظام سیاسی بررسی کرده است.

آبنیکی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان «جهانی‌شدن و چالش مشارکت سیاسی در جمهوری اسلامی ایران» با تمرکز بر تأثیر تحولات جهانی بر نظام‌های سیاسی، به بررسی چالش‌های مشارکت سیاسی در بستر جهانی شدن پرداخت. نویسنده با رویکردی انتقادی، استدلال کرد که دولت‌ها در مواجهه با فرآیند جهانی شدن ناگزیر از بازتعریف نقش خود در حوزه سیاست و مشارکت شهروندان هستند. در این مقاله، با اشاره به تغییر نقش نهادهای حکومتی و افزایش فشارهای بین‌المللی، مشارکت سیاسی در جمهوری اسلامی ایران به عنوان پدیده‌ای تحت تأثیر هم‌زمان نیروهای داخلی و جهانی بررسی شده است. آبنیکی با اشاره به گسست میان جامعه مدنی و ساختار رسمی، چالش نهادینه‌سازی مشارکت را در مواجهه با تحولات جهانی از جمله نابرابری اطلاعات، ضعف نهادهای مدنی و تهدیدهای فرهنگی تحلیل کرده است. مقاله وی با استفاده از تحلیل نظری، نسبت میان جهانی شدن، مشروعیت سیاسی و بازتعریف مفاهیم مشارکت را واکاوی کرده است. تأکید اصلی پژوهش او بر تهدیدها و فرصت‌های فراروی دولت‌ها در عصر جهانی شدن بوده است. تفاوت اصلی مقاله حاضر با پژوهش آبنیکی در آن است که تمرکز این مقاله بر تحلیل ساختارمند و درون‌زا از مشارکت سیاسی بر اساس نظریه ساختارگرا- کارکردی آلموند است، نه بر چالش‌های ناشی از فرآیندهای برون‌زا همچون جهانی شدن.

آقاجانی (۱۴۰۲) در مقاله‌ای با عنوان «صورت‌بندی مشارکت سیاسی در نظام سیاسی مشروع؛ رهیافتی قرآنی» با تکیه بر روش تفسیر موضوعی و چارچوب نظری مشارکت در علوم سیاسی، به تحلیل اشکال مختلف مشارکت سیاسی در نظام دینی از منظر آیات قرآن پرداخته است. نویسنده با تفکیک انواع مشارکت به حمایت‌گرانه، منتقدانه، تصمیم‌سازانه و معارضه‌جویانه، کوشیده است هر شکل از مشارکت را در نسبت با مشروعیت نظام و آموزه‌های قرآنی ارزیابی کند. فرضیه مقاله بر آن است که مشارکت

سیاسی مشروع تنها در صورتی موجه است که در چارچوب حمایت از حاکمیت دینی و مبتنی بر پذیرش عمومی از ولایت فقیه شکل گیرد. در این دیدگاه، مشروعیت سیاسی نه تنها به مشارکت مردمی وابسته است، بلکه مشروط به نوع این مشارکت و موضع فرد نسبت به نظام سیاسی نیز هست. مقاله همچنین نظریه‌ای با عنوان «مشارکت سیاسی حداکثری مشروط» را پیشنهاد می‌دهد که تلفیقی از نقش‌آفرینی مردم و جایگاه فقهی نخبگان دینی است. در این نظریه، مشارکت به مثابه پایه مشروعیت نظام سیاسی تلقی شده و نقطه تلاقی مردم‌سالاری دینی و کنش سیاسی در نظام جمهوری اسلامی محسوب می‌شود. تفاوت اصلی مقاله حاضر با پژوهش آقاجانی در آن است که این مقاله نه بر مبنای آموزه‌های دینی، بلکه با استفاده از چارچوب نظری ساختارگرا- کارکردی گابریل آلموند به تحلیل نهادی و سیستمی مشارکت سیاسی درون ساختارهای رسمی و غیر رسمی قدرت می‌پردازد.

میلبراث (۱۹۸۱) با بررسی روندهای تجربی مشارکت سیاسی، یکی از اولین گام‌های جدی را در توسعه چارچوب‌های نظری و تجربی این حوزه برداشت. وی نشان داد که مطالعات اولیه عمدتاً بر رفتار رأی دادن تمرکز داشته‌اند، اما به مرور دامنه مشارکت سیاسی به فعالیت‌هایی همچون حضور در کمپین‌ها، کمک مالی، شرکت در جلسات و اشکال دیگر نیز گسترش یافته است. در نگاه او، مشارکت سیاسی، رفتاری چندبعدی است که تحت تأثیر مجموعه‌ای از عوامل فردی، اجتماعی و نهادی قرار دارد. میلبراث با تحلیل داده‌های به دست آمده از کشورهای مختلف، زمینه را برای مقایسه‌های بین فرهنگی و تئوری پردازی در باب رفتار سیاسی شهروندان فراهم ساخت. یافته‌های او بر اهمیت ادغام نگرش‌ها، منابع فردی، فرصت‌های نهادی و زمینه‌های اجتماعی در شکل‌گیری الگوهای مشارکت سیاسی تأکید داشتند. این پژوهش‌ها، نقش مهمی در تحول رویکردهای کلاسیک به مشارکت سیاسی و گسترش حوزه مفهومی آن ایفا کردند. تفاوت اصلی پژوهش حاضر با کار میلبراث در آن است که به جای تمرکز صرف بر رفتار فردی شهروندان، مشارکت سیاسی را در بستر ساختارهای نهادی و بر اساس کارکردهای نظام سیاسی در چارچوب نظری آلموند تحلیل می‌کند.

کایم (۲۰۲۱) در مقاله‌ای با عنوان «بازاندیشی در الگوهای مشارکت سیاسی» با

بهره‌گیری از نظریه نظام‌های نیکلاس لومن، به نقد دوگانه رایج میان مشارکت سیاسی متعارف و نامتعارف پرداخت. او نشان داد که تفکیک مشارکت به این دو نوع، نوعی تقلیل‌گرایی نظری است که ظرفیت تحلیل اشکال جدید و خلاقانه مشارکت را محدود می‌سازد. کایم استدلال کرد که بسیاری از شکل‌های مشارکت سیاسی امروزی، نه به‌طور کامل در چارچوب‌های رسمی و قانونی می‌گنجند و نه لزوماً ماهیتی ساختارشکن یا اعتراضی دارند. برای رفع این خلأ مفهومی، او مفهوم «مشارکت سیاسی جایگزین» را معرفی کرد که انواع رفتارهای بینابینی را در برمی‌گیرد. در این مدل، مشارکت به عنوان یک پیوستار میان دو قطب متعارف و نامتعارف تصور شده است که اشکال نوظهور کنش سیاسی (مانند کنشگری شبکه‌ای یا مشارکت دیجیتال) را نیز شامل می‌شود. این بازتعریف نظری، درک پویاتری از سیاست‌ورزی معاصر ارائه می‌دهد. تفاوت این پژوهش با مقاله کایم در آن است که این مطالعه با تمرکز بر نظریه ساختارگرا-کارکردی، مشارکت سیاسی را در پیوند با ساختارهای نهادی و کارکردهای رسمی نظام سیاسی بررسی کرده، به جای گسترش مدل رفتاری، بر تحلیل سیستمی مشارکت تمرکز دارد.

فتحی (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «سرمایه اجتماعی و مشارکت سیاسی در ایران» با تکیه بر نظریه سرمایه اجتماعی رابرت پاتنام، رابطه میان اعتماد اجتماعی، شبکه‌های مدنی و مشارکت سیاسی را بررسی کرده است. او با بهره‌گیری از داده‌های پیمایشی، نشان داد که کاهش اعتماد افقی و ضعف نهادهای مدنی مستقل، از مهم‌ترین موانع مشارکت فعال در ایران است. یافته‌های پژوهش فتحی نشان می‌دهد که مشارکت سیاسی در بستر فقدان سرمایه اجتماعی پایدار، به‌شدت وابسته به شبکه‌های قدرت رسمی می‌شود. تفاوت این مطالعه با پژوهش حاضر در آن است که تمرکز آن بر متغیرهای اجتماعی و بین‌فردی بود، در حالی که پژوهش حاضر، مشارکت را در سطح ساختارها و کارکردهای کلان نظام سیاسی بررسی می‌کند.

قاسمی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «تحلیل تطبیقی مشارکت سیاسی در دولت‌های نهم تا دوازدهم» با رویکرد نهادی، تغییرات میزان و الگوهای مشارکت در انتخابات و فعالیت‌های سیاسی را در دوره‌های مختلف بررسی کردند. آنان نشان دادند که تغییر در الگوهای حکمرانی و سیاست‌ورزی نخبگان، اثر مستقیمی بر فراز و فرود

مشارکت شهروندان دارد. در این پژوهش، تمرکز اصلی بر نقش ساختار دولت و سیاست‌های اجرایی در شکل‌دهی به فرصت‌های مشارکت بود. تفاوت این مطالعه با پژوهش حاضر در این است که پژوهش کنونی به جای تحلیل مقطعی، به دنبال ارائه تحلیلی سیستمی و نظری از جایگاه مشارکت در کارکردهای کلی نظام سیاسی است.

آلموند و وربا (۱۹۶۳) در اثر کلاسیک خود با عنوان «فرهنگ مدنی»^۱، به بررسی تطبیقی فرهنگ سیاسی و مشارکت در پنج کشور پرداختند و نشان دادند که ثبات دموکراتیک، زمانی شکل می‌گیرد که فرهنگ سیاسی مشارکتی با عناصر تبعیت و بی‌تفاوتی به طور متوازن ترکیب شود. آنها با معرفی مفهوم «فرهنگ مدنی»، مشارکت را نه صرفاً رفتاری فردی، بلکه برآیند تعامل نهادها، ارزش‌ها و نگرش‌های شهروندان دانستند. تفاوت مطالعه حاضر با اثر آلموند و وربا در آن است که پژوهش حاضر بر مبنای مدل ساختارگرا- کارکردی خود آلموند به تحلیل نهادی مشارکت درون ساخت قدرت می‌پردازد، نه بر تحلیل فرهنگی و نگرشی آن.

وربا و همکاران (۱۹۹۵) در کتاب «صدا و برابری»^۲، با استفاده از داده‌های گسترده پیمایشی در ایالات متحده آمریکا نشان دادند که منابع فردی (تحصیلات، درآمد، زمان و مهارت‌ها)، نقش تعیین‌کننده‌ای در میزان مشارکت سیاسی دارد. آنها مدل «منابع» را ارائه دادند که در آن، دسترسی نابرابر به منابع موجب شکاف‌های پایدار در مشارکت سیاسی می‌شود. پژوهش حاضر در مقایسه با این مطالعه، به جای تمرکز بر منابع فردی شهروندان، به بررسی کارکردهای نهادی و نقش ساختارهای قدرت در شکل‌دهی به الگوهای مشارکت سیاسی می‌پردازد.

نوریس (۲۰۰۲) در کتاب «قنوس دموکراتیک؛ اختراع مجدد کنشگری سیاسی» با مرور تحولات چند دهه اخیر نشان داد که هرچند مشارکت در اشکال سنتی مانند رأی دادن کاهش یافته است، اشکال جدید مشارکت (مانند کنشگری مدنی، کمپین‌های آنلاین، اعتراضات و شبکه‌های دیجیتال) در حال گسترش هستند. او استدلال کرد که مشارکت سیاسی در حال «باززایی» است و نباید صرفاً از منظر کاهش در رفتارهای

سنتی سنجیده شود. تفاوت این پژوهش با دیدگاه نوریس در آن است که به جای تمرکز بر تحول اشکال مشارکت، به تحلیل جایگاه نهادی و کارکردی مشارکت در ساختار رسمی نظام سیاسی می‌پردازد.

نوآوری پژوهش

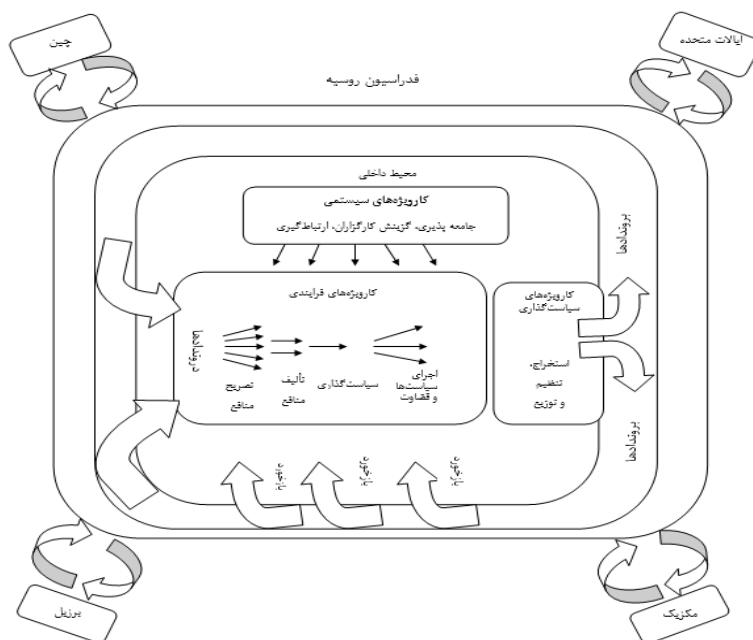
نوآوری این مقاله در کاربست نظام‌مند نظریه ساختارگرا- کارکردی آلموند برای تبیین و توصیف و تحلیل مشارکت سیاسی در گستره وسیع‌تری از ادبیات موجود است. بیشتر پژوهش‌های پیشین، مشارکت سیاسی را از منظر کنشگری فردی بررسی کرده‌اند و کمتر کوشیده‌اند همه اجزای نظام سیاسی را به صورت یک «کل به‌هم‌پیوسته» به عنوان بستر مشارکت سیاسی تحلیل کنند. در مقاله حاضر تلاش شد تا این خلأ با استفاده از الگوی ساختار گرا- کارکردی که جایگاه هر نوع فعالیتی را در سیستم سیاسی نشان می‌دهد (جامعه‌پذیری سیاسی، ارتباطات سیاسی، استخدام سیاسی، تصریح منافع، تجمیع منافع، قانون‌گذاری، اجرای قانون، قضاوت و سیاست‌گذاری) پُر کند و از این منظر، نوآوری مفهومی دارد.

این مقاله همچنین از رهیافت آلموند صرفاً به عنوان یک چارچوب توصیفی استفاده نمی‌کند، بلکه با تحلیل شکاف‌ها و ناکارآمدی‌های هر کارکرد در ایران، آن را به ابزار ارزیابی کارآمدی نهادی تبدیل می‌کند. این کاربرد تحلیلی و انتقادی نظریه آلموند در بستر ایران، وجه تمایز آن از بیشتر مطالعات پیشین است که اغلب صرفاً تطبیقی یا توصیفی بوده‌اند.

چارچوب نظری

گابریل آلموند در تحلیل سیاسی خود بر اساس رویکرد ساختارگرا- کارکردی، سیاست و به همراه آن، مشارکت سیاسی را فرایندی از مجموعه کارکردهای نهادهای درون یک نظام سیاسی می‌داند. به باور او، هر نظام سیاسی، بدون توجه به نوع رژیم یا میزان توسعه‌یافتگی، دارای ساختارهایی است که وظایف و کارکردهای خاصی را برای بقای سیستم انجام می‌دهند (آلموند، ۱۳۹۶: ۹۴). این ساختارها می‌توانند رسمی مانند نهادهای حکومتی یا غیر رسمی مانند گروه‌های فشار باشند. این ساختارها در تعامل با

یکدیگر و نیز محیط‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، دارای کارکردهایی هستند که به حفظ نظم و پایداری سیستم کمک می‌کند. این کارکردها عبارتند از: جامعه‌پذیری سیاسی، ارتباطات سیاسی، استخدام سیاسی، بیان منافع، تجمیع منافع، قانون‌گذاری (سیاست‌گذاری و تصمیم‌سازی)، اجرای قانون و قضاوت قانون. در این مدل، نظام سیاسی همچون یک ارگانیسم زنده، برای بقا و تعادل نیازمند هماهنگی میان ساختارها و کارکردهایش است.

شکل ۱- نمودار نظام سیاسی و کارویژه‌های آن

آلموند، انجام هشت کارکرد سیاسی را به دو بخش سطح سیستمی و فرایندی تقسیم می‌کند. در سطح سیستمی، سه کارکرد قرار دارد: جامعه‌پذیری سیاسی، ارتباطات سیاسی و استخدام سیاسی. از طریق آنها، هویت سیاسی شهروندان شکل می‌گیرد، اطلاعات منتقل می‌شود و افراد وارد ساختارهای قدرت می‌شوند (آلموند، ۱۳۹۶: ۹۷). فرآیند سیاسی انجام پنج کارکرد به دو بخش ورودی و تکوین سیاست تقسیم

می‌شود. ورودی شامل دو کارکرد بیان منافع و تجميع منافع است. سه کارکرد نیز در سطح و نهادهای حکومتی انجام می‌شود: قانون‌گذاری (سیاست‌گذاری و تصمیم‌سازی)، اجرای قانون و ارزیابی یا قضاوت قانونی. این پنج کارکرد اخیر، شکل‌دهنده فرآیند سیاست‌گذاری و تنظیم قدرت درون سیستم سیاسی هستند. تحقق نیافتن هر یک از این کارکردها می‌تواند منجر به ناکارآمدی، بحران یا فروپاشی نظام شود. از این‌رو آلموند بر یکپارچگی میان ساختارها و کارکردها در همه نظام‌های سیاسی تأکید دارد؛ خواه این نظام‌ها دموکراتیک باشند یا اقتدارگرا.

جامعه‌پذیری سیاسی، نخستین کارکردی است که طی آن، باورها، ارزش‌ها و نگرش‌های سیاسی به شهروندان منتقل می‌شود و آنان برای مشارکت در زندگی سیاسی آماده می‌شوند. خانواده، مدرسه، رسانه‌ها، احزاب و نهادهای مذهبی از جمله نهادهای محوری در جامعه‌پذیری سیاسی هستند. ارتباطات سیاسی به انتقال اطلاعات، شکل‌گیری افکار عمومی و تسهیل گفت‌وگو بین نهادها و مردم می‌پردازد. استخدام سیاسی به جذب و ورود نیروهای انسانی به نظام سیاسی در قالب مناصب، نمایندگی و مسئولیت‌های رسمی می‌پردازد. این سه کارکرد، زمینه‌ساز درونی‌سازی سیاست و ایجاد تعامل پیوسته میان جامعه و حاکمیتند (Barker & Tinnick, 2006: 254-256). بدون آنها، سطح مشارکت، مشروعیت و شفافیت در نظام سیاسی به شدت کاهش می‌یابد. آلموند تأکید دارد که این سه کارکرد، بیش از دیگر بخش‌ها بر فرهنگ سیاسی عمومی تأثیرگذارند و پایه‌های مشروعیت سیاسی را شکل می‌دهند.

کارکردهای پنج‌گانه بعدی - یعنی بیان و تجميع منافع، قانون‌گذاری، اجرای قانون و قضاوت - عمدتاً در نهادهای رسمی حکومت تجلی می‌یابند. بیان منافع از طریق گروه‌های فشار، احزاب، رسانه‌ها و شهروندان صورت می‌گیرد که خواسته‌ها و اعتراضات خود را به سیستم منتقل می‌کنند (آلموند، ۱۳۹۶: ۹۹).

تجميع منافع، فرآیند تبدیل این خواسته‌های پراکنده به برنامه‌های سیاست‌گذاری منسجم است که عمدتاً احزاب و نهادهای میانجی آن را انجام می‌دهند. قانون‌گذاری در مجلس یا نهادهای هم‌سنگ آن شکل می‌گیرد که وظیفه وضع قوانین بر اساس منافع تجميع‌شده را دارند. اجرای قانون عمدتاً وظیفه قوه مجریه و دیوان‌سالاری است و قضاوت قانونی نیز برعهده نهادهای قضایی برای ارزیابی عملکرد و تطبیق قوانین با

عدالت است. این پنج کارکرد به صورت زنجیره‌ای عمل کرده، مسئولیت تصمیم‌گیری نهایی و مدیریت تعارضات را به دوش می‌کشند. ضعف در هر یک از این مراحل می‌تواند به فساد، ناکارآمدی و نارضایتی عمومی منجر شود. هشت کارکرد یادشده معطوف به تأمین پنج هدف و پیامد برای نظام سیاسی هستند: ۱- ایجاد هویت ملی مناسب مشترک، ۲- ایجاد نظم و امنیت، ۳- توزیع قدرت، ۴- توزیع کالا و خدمات و ۵- ایجاد و تعمیق مشروعیت (مقبولیت). این حوزه‌ها، زمینه‌هایی هستند که عملکرد سیستم در آنها ارزیابی می‌شود (آلموند، ۱۳۹۶: ۱۰۰). اگر نظام بتواند در تولید هویت ملی، حفظ نظم اجتماعی، توزیع عادلانه قدرت، ارائه خدمات مؤثر و تأمین مشروعیت سیاسی موفق باشد، تداوم و ثبات سیاسی آن تضمین می‌شود. در غیر این صورت، بحران‌های اجتماعی، سیاسی یا اقتصادی ممکن است منجر به تضعیف یا فروپاشی نظام شوند.

سطوح و جلوه‌های مشارکت سیاسی

جامعه‌پذیری سیاسی

این فعالیت برای درونی‌سازی باورها، ارزش‌ها، هنجارها و الگوهای رفتاری سیاسی در افراد جامعه است که در نهایت به شکل‌گیری آنچه آلموند، «خود سیاسی» یا «political self» می‌نامد، می‌انجامد (آلموند و دیگران، ۱۳۷۷: ۳۱). این خود سیاسی شامل شناخت افراد از ملیت، قومیت، طبقه اجتماعی، نقش‌های مدنی، حقوق و وظایف سیاسی و نهادهای حکومتی است. جامعه‌پذیری سیاسی از کودکی آغاز می‌شود و طی تعامل با خانواده، آموزش و رسانه‌ها ادامه می‌یابد. هدف نهایی این فرآیند، شکل‌گیری فرهنگ سیاسی پایدار در میان شهروندان است که به بازتولید و استمرار نظم سیاسی موجود می‌انجامد. در صورت دگرگونی در این مبانی فرهنگی، ساختارهای سیاسی نیز دچار تحول می‌شوند (لیتل، ۱۳۸۶: ۱۱۴). بنابراین جامعه‌پذیری سیاسی، نقش کلیدی در ثبات یا بحران مشروعیت یک نظام سیاسی ایفا می‌کند و از این منظر، فعالیت در این حوزه، نوعی مشارکت سیاسی به شمار می‌رود که کنشگر سیاسی تلاش می‌کند با تثبیت، گسترش و یا تعمیق یک باور سیاسی بر ثبات و پایداری سیستم سیاسی اثر گذارد و یا با تضعیف و تغییر باور سیاسی حاکم، نظم سیاسی مستقر را دستخوش تضعیف و یا تغییر نماید.

خانواده، نخستین و مؤثرترین عامل جامعه‌پذیری سیاسی است که کودک را در معرض مفاهیم قدرت، اقتدار، مسئولیت‌پذیری و گرایش‌های سیاسی قرار می‌دهد. نگرش والدین نسبت به حکومت، احزاب، نهادهای رسمی و رفتارهای سیاسی، مستقیماً به نسل بعدی منتقل می‌شود. گفت‌وگوهای خانوادگی درباره سیاست، اخبار، انتخابات یا بحران‌ها، جهت‌گیری‌های فرد را نسبت به مشارکت سیاسی شکل می‌دهد. بسیاری از باورها درباره عدالت، نابرابری، اقتدار و آزادی، از نخستین سال‌های کودکی در فضای خانواده شکل می‌گیرد. این فرایند هرچند اغلب ناخودآگاه است، تأثیرات عمیق و پایداری بر رفتارهای سیاسی در بزرگسالی دارد. بر همین اساس، خانواده‌ها می‌توانند فضای مشارکت سیاسی فعال یا بی‌تفاوتی سیاسی را بازتولید کنند. خانواده‌ها در نظام‌های مختلف، جامعه‌پذیری سیاسی را به شکل متفاوتی بازتولید می‌کنند (Janmaat & Hoskins, 2022: 234-240).

مدارس و نهادهای آموزشی، وظیفه انتقال دانش سیاسی و تقویت فرهنگ مدنی را دارند. نظام آموزشی با آموزش مفاهیمی چون حقوق شهروندی، ساختارهای حکومتی، قوانین اساسی و فرآیند انتخابات، افق سیاسی دانش‌آموزان را گسترش می‌دهد. مدارس با برگزاری مراسم‌های ملی، نمادهای همبستگی (مانند پرچم و سرود ملی) و همچنین بحث‌های آزاد سیاسی، زمینه مشارکت‌جویی در امور عمومی را فراهم می‌کنند. در دوران دانشگاه نیز دانشجویان بیش از پیش با تحلیل انتقادی سیاست و مشارکت در انجمن‌های دانشجویی، به فاعلان سیاسی بدل می‌شوند (Ismail et al, 2021: 2147). آموزش سیاسی رسمی، علاوه بر انتقال محتوا، نقش اجتماعی‌سازی هنجارهای دموکراتیک، قانون‌مداری و تحمل سیاسی را ایفا می‌کند. آلموند اشاره می‌کند که در نظام‌های دموکراتیک، نهاد آموزش، نقش کلیدی در تقویت سرمایه سیاسی ایفا می‌کند (آلموند، ۱۳۹۶: ۶۰). در نتیجه مدرسه، محیطی حیاتی برای تربیت شهروندانی آگاه و مسئول در فرایند سیاسی است.

نهادهای مذهبی نیز به عنوان حاملان ارزش‌ها و باورهای اخلاقی، نقشی مهم در جامعه‌پذیری سیاسی دارند. ادیان معمولاً دارای گزاره‌هایی درباره عدالت، رهبری، نظم اجتماعی و ارزش‌های عمومی هستند که تأثیر مستقیمی بر نگرش سیاسی پیروان خود می‌گذارند. در جوامعی با بنیادهای مذهبی قوی، نهاد دین می‌تواند هویت سیاسی افراد

را شکل داده، رفتار سیاسی آنها را جهت دهد. ظهور جریان‌های بنیادگرای مذهبی در دهه‌های اخیر، که نقشی فعال و گاه تهاجمی در سیاست دارند، گواهی بر ظرفیت سیاسی بالای نهاد دین است. بنیادگرایی دینی، خواه در قالب سلفی‌گری، هندویسم افراطی یا مسیحیت راست‌گرا، موجب بازتعریف گفتمان‌های سیاسی رسمی و اعمال فشار بر سیاست‌گذاری شده است. حتی در جوامع سکولار، نهادهای مذهبی از طریق خطابه، آموزش و رسانه، نقش پررنگی در بازتولید ایستارهای سیاسی دارند. به تعبیر آلموند، جامعه‌پذیری سیاسی همواره از لایه‌های فرهنگی عبور می‌کند و مذهب، یکی از عمیق‌ترین این لایه‌هاست (Okon, 2012: 138).

رسانه‌های جمعی در عصر جدید اعم از سنتی (روزنامه، رادیو و تلویزیون) یا جدید (رسانه‌های اجتماعی و دیجیتال)، انتقال‌دهنده اطلاعات، ارزش‌ها و هنجارهای سیاسی به مخاطبان هستند. رسانه‌ها می‌توانند هم مشروعیت‌بخش نظام‌های سیاسی باشند و هم ابزار انتقاد و آگاهی‌بخشی نسبت به قدرت. در نظام‌های اقتدارگرا، رسانه‌ها، ابزار هدایت افکار عمومی هستند، در حالی که در دموکراسی‌ها، به عنوان ناظر قدرت عمل می‌کنند. با گسترش شبکه‌های اجتماعی، شهروندان بیش از گذشته با دیدگاه‌های متنوع سیاسی روبه‌رو می‌شوند و همین امر، تنوع‌گرایی‌ها را افزایش می‌دهد (Thorson et al, 2016: 49-51).

نهادهای حکومتی نیز نقش مستقیمی در جامعه‌پذیری سیاسی ایفا می‌کنند، زیرا رفتار، عملکرد، شفافیت و کارآمدی آنها، تصویری از سیاست برای شهروندان ایجاد می‌کند. مجلس قانون‌گذاری با نقش قانون‌گذاری، نمایندگی مطالبات و پاسخگویی عمومی، بستر آموزش غیر مستقیم دموکراسی و مشارکت را فراهم می‌کند. قوه قضاییه با اجرای عدالت و تضمین حقوق، اعتماد به نظام را تقویت کرده، رفتار قانونی شهروندان را نهادینه می‌سازد. قوه مجریه نیز از طریق سیاست‌های عمومی، نحوه پاسخگویی، اطلاع‌رسانی و برخورد با بحران‌ها، نقش مهمی در تقویت یا تضعیف فرهنگ سیاسی ایفا می‌کند. همچنین نهادهای اداری و دیوان‌سالاری، به عنوان واسط مردم و حاکمیت، می‌توانند مشارکت مدنی را تسهیل یا محدود کنند. اگر این نهادها، شفاف، پاسخگو و عدالت‌محور باشند، به تقویت مشارکت سیاسی کمک می‌کنند. آلموند تصریح می‌کند که نحوه رفتار نهادهای رسمی، خود بخشی از پیام جامعه‌پذیری سیاسی به شهروندان است (آلموند، ۱۳۹۶: ۷۰).

ارتباطات سیاسی

ارتباطات سیاسی به معنای انتقال و تبادل اطلاعات، نظرها، نمادها و پیامها در حوزه سیاست میان اجزای مختلف جامعه سیاسی تعریف می‌شود. این فرایند شامل جریان دوسویه اطلاعات از سوی نهادهای حکومتی به جامعه (اطلاع‌رسانی) و از جامعه به حاکمیت (بیان مطالبات) است و زمینه‌ساز شکل‌گیری افکار عمومی و ارتقای سطح مشارکت شهروندان در امور سیاسی می‌گردد. رسانه‌های جمعی اعم از تلویزیون، رادیو، مطبوعات، رسانه‌های آنلاین و شبکه‌های اجتماعی، مهم‌ترین کانال‌های عملیاتی برای این کارکرد به شمار می‌روند. این ابزار می‌توانند با پوشش دقیق و بی‌طرفانه اخبار و تحلیل‌ها، افق سیاسی شهروندان را گسترش داده، آنها را به مشارکت فعال در گفت‌وگوهای عمومی و فرآیندهای تصمیم‌گیری ترغیب کنند. افزون بر آن، رسانه‌ها بستری برای طرح دیدگاه‌های متنوع، نقادی سیاست‌های رسمی و تقویت روحیه پرسشگری در میان شهروندان فراهم می‌سازند (Coleman & Blumler, 2009: 41). ارتباطات سیاسی، پلی حیاتی میان ساختارهای قدرت و بدنه اجتماعی است که بدون آن، مشروعیت، شفافیت و پاسخگویی به‌شدت تضعیف خواهد شد.

تحقق ارتباطات سیاسی، تنها به انتقال اطلاعات محدود نمی‌شود، بلکه آنها در نهادینه‌سازی فرهنگ مشارکت سیاسی و آموزش مهارت‌های مدنی نیز نقش کلیدی دارند. رسانه‌های خبری با ارائه داده‌های دقیق از تحولات سیاسی، مخاطبان را از رویدادهای مهم داخلی و بین‌المللی آگاه می‌سازند و با تفسیرهای تحلیلی، درک سیاسی آنان را تعمیق می‌بخشند (Van Aelst et al, 2017: 724). رسانه‌های تحلیلی و گفت‌وگومحور، بستری برای بحث‌های چندجانبه فراهم می‌کنند که باعث تبادل نظر و شکل‌گیری افکار عمومی متکثر می‌شود. رسانه‌های آموزشی نیز با برنامه‌های مرتبط با حقوق شهروندی، انتخابات، قانون اساسی و نحوه کار نهادهای سیاسی، موجب ارتقای آگاهی مدنی و افزایش توان کنشگری افراد در صحنه سیاسی می‌گردند. همچنین رسانه‌های اجتماعی و وبلاگ‌ها، امکان مشارکت سریع و گسترده مردم در موضوعات سیاسی را فراهم کرده، موجب گسترش دامنه کنش سیاسی از فضای سنتی به فضای دیجیتال می‌شوند. این ابزار، به‌ویژه در جوامع بسته یا اقتدارگرا، نقشی مضاعف در شکل‌دهی به گفتارهای آلترناتیو و تقویت قدرت شهروندی ایفا می‌کنند. بنابراین

ارتباطات سیاسی از طریق رسانه‌ها، نه تنها بازتاب‌دهنده واقعیت سیاسی، بلکه تولیدکننده معنا، هویت و مشارکت در ساختار سیاسی به شمار می‌رود. به بیان دقیق‌تر، مشارکت در ارتباطات سیاسی، خود یکی از اشکال اصلی مشارکت سیاسی است که بدون آن، تحقق دموکراسی واقعی ناممکن خواهد بود.

استخدام سیاسی

استخدام سیاسی به فرآیند ورود افراد به ساختارهای قدرت سیاسی و مسیر تبدیل شهروندان عادی به صاحبان قدرت سیاسی، نظیر مقامات قانون‌گذار، اجرایی، قضایی، اداری و نظامی اشاره دارد. استخدام سیاسی نه تنها بر چگونگی توزیع قدرت تأثیر می‌گذارد، بلکه نقش مستقیمی در ارتقای مشارکت سیاسی و تحرک اجتماعی ایفا می‌کند. فعالیت‌هایی مانند کاندیدا شدن، شرکت در تبلیغات انتخاباتی، رأی دادن، عضوگیری حزبی و کمک مالی به احزاب یا نامزدها، همگی به عنوان اشکالی از مشارکت سیاسی در قالب استخدام سیاسی طبقه‌بندی می‌شوند. در نظام‌های سیاسی دموکراتیک، این فرآیند عمدتاً از طریق انتخابات آزاد و رقابتی و با رعایت اصل شفافیت صورت می‌گیرد. اما در نظام‌های اقتدارگرا، استخدام سیاسی ممکن است از مسیرهایی چون انتصاب، رابطه‌گرایی، یا فشار و نفوذ صاحبان قدرت انجام شود. به همین دلیل، کیفیت و سازوکار استخدام سیاسی می‌تواند شاخص مهمی برای سنجش دموکراسی و عدالت سیاسی باشد.

در دموکراسی‌ها، مهم‌ترین مکانیسم استخدام سیاسی، انتخابات عمومی، آزاد و رقابتی است. انتخابات، مجموعه‌ای از فرآیندهای منسجم برای گزینش مقامات رسمی و تعیین ناظرانی برای مهار و کنترل قدرت سیاسی محسوب می‌شود. در این دیدگاه، انتخابات تنها گزینش فردی خاص برای تصدی یک منصب نیست، بلکه ابزار تحقق اراده عمومی در شکل‌دهی به ساختارهای سیاسی و اعمال اقتدار محسوب می‌شود. انتخابات، ابزار قانونی و نهادینه‌ای برای تعیین صاحبان نقش‌های سیاست‌گذاری در نظام سیاسی است (آلموند، ۱۳۹۶: ۸۷). برگزاری منظم و دوره‌ای انتخابات، یکی از نشانه‌های اصلی مشارکت مردم و حاکمیت قانون در نظام دموکراتیک است. این فرآیند همچنین امکان چرخش نخبگان، انتقال مسالمت‌آمیز قدرت و تجدید مشروعیت ساختارها را فراهم می‌آورد. بنابراین استخدام سیاسی از طریق انتخابات، راهبردی بنیادی برای نوسازی نظام سیاسی و تعمیق مشارکت مدنی به شمار می‌رود.

با این حال در نظام‌های غیر دموکراتیک، استخدام سیاسی اغلب نه از مسیر رقابت آزاد، بلکه از طریق رابطه‌های قدرت، مداخلات پنهان و شبکه‌های غیر رسمی انجام می‌شود. در این نظام‌ها، انتخاب نمایندگان مجلس، وزرا، فرمانداران و سایر مقامات اجرایی، بیشتر تابع نفوذ و تصمیم صاحبان قدرت است، تا رأی و اراده مردم. چانه‌زنی‌های سیاسی، مبادله امتیازات و سازوکارهای حامی‌پروری، شیوه‌هایی است که در این زمینه نقش ایفا می‌کند (Kitschelt & Wilkinson, 2007: 29). بسیاری از مقامات از طریق شبکه‌های حامی-پیرو و با پشتیبانی مستقیم یا غیر مستقیم نهادهای قدرت به مناصب دست می‌یابند. در چنین سیستمی، استخدام سیاسی، نه ابزاری برای گسترش دموکراسی، بلکه روشی برای بازتولید الیگارشی قدرت است. در مقابل در جوامع دموکراتیک، مشارکت در فرآیندهای انتخاباتی، خود بخشی از مسیر استخدام سیاسی است و نشان از نقش‌آفرینی مستقیم مردم در انتخاب نخبگان سیاسی دارد. بدین‌سان شفافیت در استخدام سیاسی، شاخصی برای ارزیابی سلامت کلی نظام سیاسی به شمار می‌رود.

در فرآیند استخدام سیاسی، صاحبان اقتدار، نقش مهمی در بسیج و هدایت شهروندان دارند. ایام انتخابات به عنوان لحظاتی بحرانی، فرصتی مناسب برای تعامل مستقیم میان قدرت و مردم فراهم می‌آورد. صاحبان قدرت می‌توانند با ایجاد فضای گفت‌وگو، شنیدن مطالبات مردمی و پاسخگویی به نگرانی‌ها، زمینه مشارکت فعال شهروندان را فراهم سازند. آنها همچنین قادرند از طریق تشکیل نشست‌های عمومی، راه‌اندازی کمپین‌های آگاهی‌بخش و ترویج آموزش‌های شهروندی، مشارکت سیاسی را تقویت کنند. این اقدامات، نه تنها باعث ارتقای مشروعیت نظام سیاسی می‌شود، بلکه نقش مهمی در گسترش فرهنگ مشارکت ایفا می‌کند (آلموند، ۱۳۹۶: ۷۹). علاوه بر آن شبکه‌های حمایتی، اگر بر پایه قانون و شفافیت سامان یابند، می‌توانند در بسیج سیاسی نیروهای اجتماعی مؤثر واقع شوند. مشارکت مردم در این فرایند، از بُعد فرهنگی نیز حائز اهمیت است؛ زیرا نشان‌دهنده پذیرش عمومی نسبت به قواعد بازی سیاسی و نقش‌آفرینی مدنی است.

یکی دیگر از بازیگران مؤثر در استخدام سیاسی، گروه‌های منافع و فشار هستند که گاه به طور رسمی و گاه غیر رسمی در این فرآیند مداخله می‌کنند. این گروه‌ها در

نظام‌های لیبرال-دموکراتیک اغلب از طریق مذاکرات رسمی، حمایت‌های مالی و تبلیغاتی و ارائه برنامه‌های سیاسی، به گزینش و ارتقای نامزدهای مطلوب خود می‌پردازند. با آنکه از لحاظ نظری، نقش این گروه‌ها محدود به بعد از انتخاب یا انتصاب مقامات است، در عمل آنها با اعمال نفوذ، تلاش می‌کنند تا در روند استخدام سیاسی تأثیرگذار باشند. آنها از طریق ائتلاف با احزاب، تأمین منابع و رایزنی‌های پشت پرده، حضور خود را تثبیت می‌کنند (Dutkiewicz, 2014: 102). حتی در دوران انتخابات، گروه‌های فشار با حمایت از کاندیداهای همسو با منافعیشان، در چیدمان ساختار قدرت نقش‌آفرینی می‌کنند. این مداخلات هرچند می‌تواند موجب تقویت سیاست‌گذاری تخصصی شود، در غیاب سازوکارهای شفاف، ممکن است به فساد و تبعیض منجر گردد.

احزاب سیاسی، مهم‌ترین و مشروع‌ترین نهادهای واسطه میان مردم و ساختار قدرت هستند و در فرآیند استخدام سیاسی، نقش بی‌بدیلی ایفا می‌کنند. آنها با سازمان‌دهی نیروها، ارائه برنامه‌های منسجم، انتخاب و معرفی نامزدها و مدیریت رقابت انتخاباتی، فرآیند جذب و گزینش نخبگان سیاسی را نظام‌مند می‌سازند. احزاب نه تنها نگرش‌ها و باورهای سیاسی را نظام‌مند می‌کنند، بلکه شهروندان را برای مشارکت فعال و آگاهانه بسیج می‌نمایند (محمدی‌نژاد، ۱۳۵۵: ۴۳). آنان با کلیشه‌سازی سیاسی، امکان تصمیم‌گیری سریع‌تر و آگاهانه‌تر را برای رأی‌دهندگان فراهم می‌سازند (کروتی، ۱۳۹۵: ۱۱۸).

در نبود احزاب قوی، مشارکت سیاسی دچار پراکندگی، شخصی‌گرایی و زودگذری می‌شود، در حالی که حزب، نقش سازمان‌دهنده و نهادینه‌ساز مشارکت را ایفا می‌کند. بدین‌سان احزاب با ایجاد انسجام اجتماعی و هدایت افکار عمومی، بستر نهادینه‌ای برای استخدام سیاسی فراهم می‌آورند. احزاب در نظام‌های دموکراتیک، پنج کارکرد اصلی در استخدام سیاسی دارند: ۱- سازمان‌دهی و انسجام بخشیدن به نگرش‌ها و منافع پراکنده؛ ۲- بسیج مردم برای مشارکت فعال در انتخابات؛ ۳- سازمان‌دهی آرا و انسجام‌بخشی به رأی‌دهندگان؛ ۴- گزینش و معرفی نامزدهای سیاسی و ۵- نظارت بر روند و سلامت فرآیند انتخابات (کروتی، ۱۳۹۵: ۱۳۵).

این نقش‌ها، حلقه اتصال میان نخبگان سیاسی و مردم را تشکیل داده، مشارکت سیاسی را از سطح فردی به سطح جمعی ارتقا می‌دهد. انتخاب نامزدها از سوی حزب

نه تنها فرآیند استخدام سیاسی را تسهیل می‌کند، بلکه امکان ارزیابی، پاسخگویی و کنترل عملکرد نخبگان را نیز فراهم می‌سازد. در نبود احزاب کارآمد، فرایند انتخاب و ارتقای نخبگان به سطح قدرت به شدت شخصی، نامنظم و پیش‌بینی‌ناپذیر می‌شود. احزاب همچنین به تدوین برنامه‌های انتخاباتی، سازمان‌دهی منابع مالی، نظارت بر سلامت انتخابات و برقراری پیوند میان مردم و قدرت کمک می‌کنند. از این‌رو آنها شالوده دموکراسی نمایندگی محسوب می‌شوند.

سخن آخر اینکه احزاب سیاسی، نقشی کلیدی در شناسایی، آموزش و ارتقای نخبگان سیاسی ایفا می‌کنند. آنها شهروندان مستعد را جذب کرده، فرصت آموزش سیاسی، تمرین مسئولیت و ایفای نقش سیاسی را در اختیارشان قرار می‌دهند. بسیاری از رهبران و مقامات سیاسی برجسته، نخست از طریق مشارکت در فعالیتهای حزبی به درون ساختار قدرت وارد شده‌اند. احزاب با تربیت کادرهای سیاسی، به بازتولید نخبگان، استمرار حیات سیاسی و تقویت سرمایه انسانی در نظام سیاسی کمک می‌کنند (آلموند، ۱۳۹۶: ۸۳). افزون بر آن، احزاب، مسئولیت‌پذیری نخبگان را نسبت به برنامه‌ها و شعارهای انتخاباتی افزایش می‌دهند و به شفافیت و پاسخگویی در قدرت کمک می‌کنند. این فرآیند نه تنها موجب ارتقای کارآمدی سیاسی می‌شود، بلکه اعتماد عمومی را به سازوکار استخدام سیاسی افزایش می‌دهد. بنابراین استخدام سیاسی از منظر آلموند، حلقه اتصال میان مردم و ساختار سیاسی است که در صورت شفافیت و قانونمندی، می‌تواند ضامن پویایی و ثبات نظام سیاسی باشد.

تصریح یا بیان منافع

تصریح یا بیان منافع، یکی از دو کارکرد مهم مرحله ورودی در نظام سیاسی است که اساساً بر انتقال خواسته‌ها، نیازها و مطالبات شهروندان به نظام سیاسی، متمرکز است. این کارکرد از طریق فعالیتهای متنوعی مانند مذاکره با مقامات رسمی، مشارکت در تظاهرات، ایراد سخنرانی‌های انتقادی، نوشتن مقالات سیاسی، اعتراض علنی به سیاست‌ها، اعتصابات و حتی شورش‌های مدنی انجام می‌شود (آلموند، ۱۳۹۶: ۱۶۳). چنین اقداماتی اغلب در واکنش به سیاست‌های عمومی، نابرابری‌ها یا بی‌عدالتی‌های حکومتی صورت می‌گیرد و هدف آن، اصلاح، تغییر یا حمایت از تصمیم‌های حاکمیتی است. از این منظر، بیان منافع می‌تواند هم تقاضامحور و هم اعتراضی باشد؛ یعنی هم درخواست

اصلاح و هم مخالفت با عملکرد یا قوانین جاری را در برگیرد. در نظام‌های دموکراتیک، این کارکرد به رسمیت شناخته شده و در قالب‌هایی چون اعتراض مدنی، لابی‌گری، مشارکت در رسانه‌ها و ارتباط با نمایندگان قابل پیگیری است. اما در نظام‌های اقتدارگرا، همین فعالیت‌ها ممکن است غیر مجاز تلقی شده، با محدودیت، سرکوب یا مجازات مواجه شود. با این حال در هر نظامی، شهروندان و گروه‌های اجتماعی همواره در تلاشند از مجاری گوناگون، مطالبات خود را به ساختار قدرت انتقال دهند.

معمولاً کنشگران مختلفی از جمله شخصیت‌های دارای مناصب رسمی، افراد ذی‌نفوذ و به‌ویژه گروه‌های منافع و فشار، بیان منافع را انجام می‌دهند. عضویت در چنین گروه‌هایی - نظیر اتحادیه‌های صنفی، انجمن‌های حرفه‌ای، گروه‌های مذهبی، سازمان‌های مردم‌نهاد و حتی سازمان‌های دانشجویی - یکی از اصلی‌ترین اشکال مشارکت سیاسی محسوب می‌شود. این گروه‌ها به نمایندگی از اعضای خود، خواسته‌ها را به ساختار رسمی قدرت منتقل کرده، با ابزاری مانند لابی‌گری، کمپین‌های رسانه‌ای، نشست‌های تخصصی و حتی اقدامات اعتراضی، در روند سیاست‌گذاری عمومی مداخله می‌کنند. بیان منافع ممکن است از طریق مجاری رسمی همچون رسانه‌های جمعی، احزاب، پارلمان و دستگاه دیوان‌سالاری صورت گیرد، یا در مواردی که این راه‌ها مسدود باشد، به مجاری غیر رسمی یا قهرآمیز کشیده شود (Wøien & Rødland, 2024: 4-6). حتی فعالیت‌هایی مانند مشارکت در انتخابات، همکاری با احزاب، حضور در نشست‌ها و کمپین‌های انتخاباتی نیز در قالب این کارکرد قرار می‌گیرند. به این ترتیب بیان منافع به‌مثابه شکلی از مشارکت فعالانه در سیاست، نقش مهمی در ارتباط مردم با ساختار قدرت و در نهایت پاسخگویی نظام ایفا می‌کند. هرچه فضای سیاسی، بازتر و ابزار مشارکت، بیشتر باشد، بیان منافع نیز سازنده‌تر و نهادینه‌تر خواهد بود.

تجمع یا تألیف منافع

تجمع یا تألیف منافع، یکی دیگر از کارکردها در مرحله ورودی سیستم سیاسی و مراحل اساسی در فرآیند مشارکت سیاسی محسوب می‌شود که نقش آن، تبدیل خواسته‌ها و مطالبات پراکنده به خواست‌های منسجم و قابل اجراست. در این مرحله، مطالبات گروه‌ها و افراد، بر اساس اولویت و اهمیت، ادغام شده، در قالب سیاست‌ها یا برنامه‌ها، وارد چرخه تصمیم‌گیری نظام سیاسی می‌شود. در این فرایند، نیروهای

مختلفی نقش آفرین هستند، از جمله شخصیت‌های ذی نفوذ، شبکه‌های حامی پیرو، احزاب سیاسی و گروه‌های اجتماعی. در نظام‌های مردم‌سالار، دو یا چند حزب با یکدیگر برای تجمیع منافع رقابت می‌کنند و با اتکا به برنامه‌های سیاستی متفاوت، تلاش دارند تا ائتلاف‌هایی پایدار تشکیل دهند. اما در نظام‌های اقتدارگرا، معمولاً یک حزب یا نهاد غالب سعی می‌کند همه خواسته‌ها را حول سیاست‌های خود جهت‌دهی و مدیریت کند (Jankowski, 1988: 110). با این حال در هر دو نوع نظام، این فرآیند اغلب در دل احزاب سیاسی و تحت تأثیر آرایش قدرت و قواعد موجود صورت می‌گیرد. معرفی نامزدهایی که نماینده مجموعه خاصی از سیاست‌ها باشند، بخشی از همین کارکرد است.

احزاب سیاسی، مهم‌ترین بازیگران در فرآیند تألیف منافع محسوب می‌شوند؛ زیرا با انسجام‌بخشی به افکار و مطالبات متنوع، زمینه‌ساز مشارکت ساختارمند در سیاست می‌شوند. هر حزب با جمع‌آوری دیدگاه‌ها و خواسته‌های گروه خاصی از شهروندان، سعی دارد برنامه‌های سیاسی مشخصی را تدوین کند و با معرفی نامزدهایی که این برنامه‌ها را نمایندگی می‌کنند، وارد رقابت سیاسی شود. در نظام‌های دموکراتیک، این رقابت در فضای باز و رقابتی میان احزاب متعدد صورت می‌گیرد؛ اما در نظام‌های بسته‌تر، احزاب معمولاً نقش تک‌گروه هدایت‌کننده را ایفا کرده، برنامه‌ها را از بالا به پایین به مردم القا می‌کنند. حتی در نظام‌های غیر مردم‌سالار نیز تألیف منافع درون احزاب سیاسی اتفاق می‌افتد و سازوکاری برای انتقال جهت‌دار مطالبات به حوزه تصمیم‌سازی فراهم می‌شود. بنابراین احزاب سیاسی نه تنها ابزار سازمان‌دهی سیاسی، بلکه کانال اصلی تبدیل منافع اجتماعی به برنامه‌های سیاسی‌اند. نقش احزاب در این مرحله، بنیاد شکل‌گیری مشروعیت، رقابت سالم و ارتقای کیفیت مشارکت سیاسی در هر نظامی است.

علاوه بر احزاب، شهروندان نیز می‌توانند با تشکیل گروه‌ها، اتحادیه‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد، منافع مشترک خود را به طور مؤثرتری وارد فضای عمومی و سیاسی کنند. افرادی با منافع و ارزش‌های همسو، از طریق همبستگی و اقدام جمعی می‌توانند صدا و نفوذ بیشتری در روندهای سیاست‌گذاری به دست آورند. این گروه‌ها معمولاً با ترکیب منابع، اطلاعات، تجربه و توانایی‌های اعضا، ظرفیت اثرگذاری خود را در فرآیندهای سیاسی ارتقا می‌بخشند. فعالیت در سازمان‌های غیر دولتی که در حوزه‌هایی چون عدالت اجتماعی، حقوق بشر، محیط‌زیست و حقوق شهروندی فعالند، از جمله مهم‌ترین

بسترهای تألیف منافع در جامعه مدنی به شمار می‌رود. این نهادها، به‌ویژه در جوامعی که نظام حزبی ضعیف است، می‌توانند نقش جایگزین یا مکمل ایفا کنند. آنها با فراهم کردن فضای گفت‌وگو، آموزش، شبکه‌سازی و توانمندسازی، مشارکت سیاسی گروه‌های حاشیه‌نشین و کم‌نفوذ را نیز ممکن می‌سازند. همان‌گونه که مانسور اولسن در نظریه «کنش جمعی» تأکید می‌کند، سازمان‌یابی گروه‌های کوچک برای پیگیری منافع خاص، در نظام‌های باز سیاسی می‌تواند بر سیاست‌گذاری عمومی، تأثیر چشمگیری داشته باشد (ر.ک: Olson, 1965).

تألیف منافع در عمل می‌تواند از مسیرهای متعددی صورت گیرد، اما مؤثرترین و نهادینه‌ترین بستر آن، احزاب سیاسی‌اند که پس از گروه‌های منافع در فرآیند ورودی نظام سیاسی، نقش آفرین می‌شوند. عضویت در احزاب سیاسی به عنوان مهم‌ترین شکل مشارکت در این مرحله، به شهروندان امکان می‌دهد تا از طریق یک ساختار رسمی و با انسجام بیشتر، در تدوین برنامه‌ها و معرفی نامزدها مشارکت کنند (آلموند، ۱۳۹۶: ۱۷۸). همچنین شبکه‌های حامی‌پیرو که بر پایه پیوندهای شخصی، قومی، قبیله‌ای یا ایدئولوژیک شکل می‌گیرند، در برخی جوامع، نقش مهمی در تجمیع منافع ایفا می‌کنند. نهادهای رسمی دولتی نیز با بررسی مطالباتی که گروه‌ها مطرح می‌کنند، می‌توانند در جهت تنظیم اولویت‌های سیاسی و جذب حمایت عمومی ایفای نقش نمایند. اما در نهایت بدون وجود سازوکارهای مشارکتی و سازمان‌یافته، تألیف منافع صرفاً به پیگیری‌های پراکنده و کم‌اثر منجر خواهد شد. تألیف منافع از این‌رو در نظام‌های سیاسی پایدار اهمیت دارد که نقش پل ارتباطی میان فرد، جامعه و ساختار قدرت را ایفا کرده، تضمین‌کننده توزیع متوازن‌تر قدرت در جامعه است.

سیاست‌گذاری و یا قانون‌گذاری

پس از مرحله ورودی در نظام سیاسی - بیان و تجمیع منافع - نوبت به مرحله محوری یعنی سیاست‌گذاری و قانون‌گذاری می‌رسد. در این سطح، مشارکت سیاسی از حالت عمومی و مردمی به حوزه تصمیم‌گیری رسمی منتقل می‌شود؛ یعنی جایی که مقامات حکومتی، قانون‌گذاران و بوروکرات‌ها، نقش اصلی را ایفا می‌کنند. در این مرحله، مطالبات و خواسته‌هایی که گروه‌های اجتماعی مطرح نموده و احزاب آن را دسته‌بندی

کرده‌اند، وارد مرحله تصمیم‌گیری می‌شود و با طی فرآیندهای حقوقی و اداری، به شکل قانون یا سیاست رسمی درمی‌آید. سیاست‌گذاری نه‌تنها تدوین قواعد عمومی، بلکه راهبرد اصلی در جهت‌دهی به نظام قدرت و منابع جامعه است. نمایندگان مردم در نهادهای قانون‌گذاری مانند مجلس، به عنوان واسطه میان توده‌ها و ساختار قدرت، مسئول بررسی، اصلاح و تصویب نهایی سیاست‌ها هستند. از این‌رو مشارکت در این مرحله، بالاترین سطح مشارکت سیاسی تلقی می‌شود، زیرا با تصمیم‌گیری نهایی درباره زندگی اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مردم گره خورده است. آلموند تأکید می‌کند که سیاست‌گذاری، قلب عملکرد سیستم سیاسی است و تحقق آن به کیفیت تجميع منافع و قدرت سازمان‌یافته نهادهای ورودی بستگی دارد.

قانون‌گذاری به عنوان تجلی عینی سیاست‌گذاری، در نظام‌های دموکراتیک معمولاً توسط قوه مقننه انجام می‌شود و فرآیندی چند مرحله‌ای برای تبدیل ایده‌های سیاسی به قوانین اجرایی دارد. این فرآیند شامل مراحل شناسایی نیاز به قانون، جمع‌آوری نظرها و پیشنهادها از مردم و نهادهای مدنی، برگزاری نشست‌ها، مشورت‌ها، نظرسنجی‌ها و در نهایت بررسی رسمی در مجلس است. در این فرایند، تلاش می‌شود تا از طریق مشارکت عمومی، نظرهای گروه‌های مختلف جامعه، جذب و وارد صحن تصمیم‌گیری شود (Warren, 2017: 84). هدف آن است که قانون صرفاً محصول خواست نخبگان حاکم نباشد، بلکه برآیند تعامل بین مطالبات مردمی و مصالح ملی باشد. همین جنبه است که قانون‌گذاری را در جوامع دموکراتیک، نه صرفاً فرآیندی حقوقی، بلکه کنشی سیاسی و اجتماعی نیز می‌سازد. از این منظر، پارلمان تنها محل تصویب قوانین نیست، بلکه بستری برای شنیدن صدای مردم، نهادینه‌سازی مشارکت و ارتقای مشروعیت نظام به شمار می‌رود (Young, 2002: 45). بنابراین قانون‌گذاری بخشی از ساختار اقتدار است که مشارکت در آن، به معنای مشارکت در تولید هنجارهای الزام‌آور برای کل جامعه است.

مشارکت سیاسی در سطح قانون‌گذاری از دو جنبه اصلی قابل تحلیل است: نخست، تأثیرگذاری در محتوای قوانین از طریق ابزاری چون لابی‌گری، کمپین‌های مدنی، ارائه طرح‌ها، گزارش‌ها و پژوهش‌های تخصصی؛ دوم، شرکت در فرآیندهای مشورتی و نظارتی نظیر حضور در جلسه‌های عمومی، ارسال نامه به نمایندگان، شرکت در

نظرسنجی‌ها و مشارکت در انتخابات. گروه‌های حقوق بشری، محیط‌زیستی، صنفی و قومی می‌توانند با بهره‌گیری از این روش‌ها، صدای خود را وارد فرآیند قانون‌گذاری کرده، بر شکل‌گیری سیاست‌ها اثرگذار باشند (Warren, 2017: 86). این نوع مشارکت از یکسو نشان‌دهنده بلوغ مدنی جامعه است و از سوی دیگر، کیفیت تصمیم‌گیری سیاسی را بهبود می‌بخشد. به‌ویژه در موضوعات حساس و تخصصی، مشارکت نهادهای مدنی می‌تواند مانع از تصویب قوانین ناکارآمد یا مغایر با منافع عمومی شود. آلموند نیز مشارکت در این سطح را نشانه‌ای از تکامل سیستم سیاسی و نهادینه شدن تعاملات افقی میان قدرت و جامعه می‌داند. مشارکت در قانون‌گذاری به این معناست که شهروندان نه صرفاً تابع قوانین، بلکه خود بخشی از فرایند تولید آن هستند.

اجرای قانون

اجرای قانون، یکی از کارکردهای اصلی نظام سیاسی است که عمدتاً بر عهده قوه مجریه قرار دارد. در نظام‌های سیاسی مختلف، قوه مجریه بسته به ساختار حقوقی آن کشور ممکن است ریاست تشریفاتی (مانند پادشاه یا رئیس‌جمهور در نظام‌های پارلمانی) یا مقام دارای اختیارات اجرایی قوی (مانند رئیس‌جمهور در نظام ریاستی) داشته باشد. این قوه، «هسته اصلی دولت» محسوب می‌شود و وظایف متعددی را برعهده دارد؛ از جمله وظایف تشریفاتی، رهبری سیاسی، هدایت سیاست‌گذاری، مدیریت اداری و پاسخ به بحران‌ها (هیوود، ۱۳۸۹: ۳۲۰). برخلاف تصور رایج که قوه مجریه را صرفاً مجری قوانین می‌داند، این قوه اغلب در تدوین و ابتکار سیاست‌ها نیز نقش مستقیم دارد و از ابزاری چون احکام، بخشنامه‌ها و مقررات برای پیشبرد اهداف خود استفاده می‌کند. در بسیاری از نظام‌ها، برنامه‌های اصلی سیاستی را ابتدا کابینه یا هیئت دولت طراحی می‌کند و سپس برای تصویب به نهاد قانون‌گذاری ارائه می‌شود. به همین دلیل، قوه مجریه به‌ویژه در دولت‌های مدرن، یکی از مهم‌ترین ساختارهای تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری محسوب می‌شود (آلموند، ۱۳۹۶: ۱۶۱). نقش فعال این قوه در تدوین، اجرا و ارزیابی سیاست‌ها، آن را به مرکز ثقل فرایند سیاسی تبدیل کرده است.

مشارکت سیاسی در سطح قوه مجریه، اشکال مختلفی دارد و معمولاً بالاترین انگیزش را برای ورود و اثرگذاری دارد. بسیاری از تلاش‌های سیاسی، از جمله فعالیت در

احزاب، کارزارهای انتخاباتی، لابی‌گری و حمایت‌های مردمی، در نهایت معطوف به کسب مناصب در دولت و دستگاه اجرایی‌اند. حضور در مقاماتی چون ریاست‌جمهوری، وزارتخانه‌ها، استانداری‌ها یا شهرداری‌ها، همه مصادیقی از استخدام سیاسی در قوه مجریه‌اند که نشان‌دهنده بالاترین سطح مشارکت سازمان‌یافته‌اند (همان: ۱۶۳). از سوی دیگر، مردم نیز می‌توانند از طریق شرکت در انتخابات، رأی دادن به برنامه‌های نامزدها و مشارکت در کارزارهای انتخاباتی، بر تصمیم‌های اجرایی اثرگذار باشند. در واقع با رأی دادن به رئیس‌جمهور یا نمایندگان مجلس که دولت را شکل می‌دهند، شهروندان، نقش مستقیمی در تعیین مسیر سیاست‌گذاری‌های اجرایی ایفا می‌کنند (هیوود، ۱۳۸۹: ۳۲۳). قوه مجریه از این‌رو محل تمرکز جدی مشارکت سیاسی است که تصمیم‌های آن به‌طور مستقیم بر زندگی روزمره مردم تأثیر می‌گذارد؛ از قیمت کالاها تا سیاست‌های آموزشی، بهداشتی و زیست‌محیطی. از این نظر، مشارکت سیاسی در سطح قوه مجریه، هم ابزاری برای اعمال اراده عمومی و هم روشی برای نظارت بر عملکرد قدرت است.

افزون بر مشارکت رسمی از طریق انتخابات و احزاب، شهروندان می‌توانند از طریق اشکال غیر رسمی‌تر نیز در فرایند اجرای قانون و سیاست‌های دولت، مشارکت داشته باشند. راه‌هایی مانند شرکت در تظاهرات، اعتراضات مدنی، ارسال نامه به مقامات دولتی، حضور در جلسه‌های مشورتی و فعالیت در سازمان‌های مدنی، از مهم‌ترین ابزار اعمال فشار اجتماعی بر قوه مجریه به شمار می‌رود. چنین فعالیت‌هایی به دولت، این سیگنال را می‌دهد که افکار عمومی درباره یک سیاست خاص چگونه است و آیا باید آن سیاست، تعدیل، اصلاح یا کنار گذاشته شود. مشارکت سیاسی در اجرای قانون نه فقط در سطح اعمال مستقیم قدرت، بلکه در سطح نظارت، گفت‌وگو، اعتراض و طرح مطالبه نیز معنا می‌یابد (هیوود، ۱۳۸۹: ۳۲۴). اگر مردم، دیدگاه‌ها و نیازهای خود را به دولت منتقل کنند و دولت نیز سازوکار پاسخگویی و اصلاح را فراهم آورد، نظام سیاسی به سوی پایداری و مشروعیت پیش می‌رود. این نوع مشارکت، تجلی تعامل میان قدرت رسمی و قدرت اجتماعی است که آلموند آن را نشانه بلوغ سیاسی در نظام‌های مردم‌سالار می‌داند. به این ترتیب اجرای قانون نه یک‌سویه، بلکه محصول تعامل چندسطحی میان دولت و جامعه است.

سیاست‌گذاری یا تصمیم‌سازی

سیاست‌گذاری یا تصمیم‌سازی، یکی از مراحل حیاتی و کمتر دیده‌شده در چرخه سیاست است که پس از تصویب قانون در نهاد قانون‌گذاری، آن را به آیین‌نامه‌ها، برنامه‌های اجرایی و اقدامات عملی تبدیل می‌کند. نهاد اصلی انجام‌دهنده این کارکرد، دستگاه دیوان‌سالاری یا همان بوروکراسی دولتی است که با بهره‌گیری از تخصص، ثبات اداری و دسترسی به اطلاعات، نقش تعیین‌کننده‌ای در نحوه اجرای قانون دارد. در این مرحله، موضوعاتی چون اولویت‌بندی قوانین، تعیین نحوه اجرا، اختصاص منابع و سنجش فوریت‌ها در دستورکار قرار می‌گیرد (آلموند، ۱۳۹۶: ۱۶۷). از همین‌رو کیفیت اجرای بسیاری از قوانین نه در مرحله تصویب، بلکه در مرحله سیاست‌گذاری مشخص می‌شود. نقش دیوان‌سالاری در اینجا، ترکیبی از کارشناسی و قدرت اجرایی است؛ به گونه‌ای که می‌تواند حتی شکل و محتوای نهایی سیاست‌ها را تغییر دهد. به‌ویژه در دولت‌های مدرن، دیوان‌سالاری اغلب سیاست‌گذاری را پیش از تصویب نهایی قانون آغاز می‌کند؛ یعنی زمانی که طرح‌ها و لوایح هنوز در مرحله تنظیم هستند. این امر نشان می‌دهد که مشارکت سیاسی در سطح سیاست‌گذاری نه فقط شامل مقامات رسمی، بلکه شامل کارشناسان، مشاوران و حتی بدنه اجتماعی نیز می‌شود.

فرآیند سیاست‌گذاری می‌تواند با مشاوره‌های عمومی و تعامل با نهادهای مدنی، به شکل شفاف‌تر و مشارکتی‌تری انجام شود. پیش از آنکه لایحه‌ای به تصویب برسد، مشورت با سازمان‌های غیردولتی، فعالان حقوق بشر، گروه‌های صنفی و کارشناسان می‌تواند به شناسایی نقاط ضعف و قوت احتمالی قانون بینجامد و تأثیر آن بر حقوق فردی و اجتماعی را مشخص سازد. برای مثال سازمان‌های حقوق بشری ممکن است پیامدهای تبعیض‌آمیز یک لایحه را هشدار دهند، یا کارشناسان محیط‌زیست بتوانند اثرات زیان‌بار یک سیاست بر منابع طبیعی را پیش‌بینی کنند. این مشارکت از طریق جلسه‌های عمومی، گردهمایی‌ها، نظرخواهی‌ها، انتشار مقالات و گزارش‌های تحلیلی انجام می‌شود و به نوعی کانال ارتباطی مستقیم میان جامعه و دیوان‌سالاری دولت فراهم می‌آورد (Mahoney, 2007: 36). حتی جامعه عمومی نیز می‌تواند از طریق

مشارکت در نظرسنجی‌ها، کمپین‌های رسانه‌ای و فعالیت در شبکه‌های اجتماعی، دیدگاه‌های خود را در مرحله قبل از تصویب نهایی قانون بیان کند. چنین مشارکتی، نه تنها کارآمدی قانون را افزایش می‌دهد، بلکه موجب تقویت شفافیت و اعتماد عمومی به فرآیند تصمیم‌سازی می‌شود.

برخورداری از مناصب در دیوان‌سالاری، خود یکی از اشکال مهم مشارکت سیاسی محسوب می‌شود، زیرا کارکنان این نهاد نه تنها مجری، بلکه مشارکت‌کننده در سیاست‌گذاری‌اند. مدیران دولتی، کارشناسان، مشاوران، دبیرخانه‌های تخصصی و حتی مقاماتی در رده‌های میانی، در فرآیند تبدیل قانون به برنامه عملیاتی، نقش اساسی دارند (آلموند، ۱۳۹۶: ۱۶۸). این افراد در تعامل با وزراء، نمایندگان و نهادهای نظارتی، جهت‌دهی عملی به اجرای سیاست‌ها را مشخص می‌کنند و اغلب از قدرت پنهان و غیر رسمی برای اعمال نفوذ بر روند تصمیم‌گیری برخوردارند. بنابراین اشتغال در ساختار بوروکراتیک تنها یک موقعیت شغلی نیست، بلکه نوعی مشارکت در حاکمیت است که می‌تواند بر نحوه تحقق عدالت اجتماعی، توزیع منابع و رعایت حقوق عمومی تأثیر بگذارد. افزون بر آن، دسترسی به اطلاعات، مشارکت در تنظیم آیین‌نامه‌ها، طراحی شاخص‌های اجرایی و ارتباط با نهادهای مردمی، همگی بیانگر نقشی کلیدی در شکل‌گیری سیاست‌های عمومی هستند. از این منظر، دیوان‌سالاری در پیوند با نهادهای مدنی و گروه‌های لابی، به صحنه اصلی تعامل قدرت، تخصص و مشارکت سیاسی بدل می‌شود.

قضاوت قانون

قضاوت قانونی یا داوری، آخرین حلقه در زنجیره کارکردهای نظام سیاسی است که به ارزیابی عملکرد کل ساختار سیاسی از منظر اجرای صحیح قوانین و رعایت عدالت می‌پردازد. در این مرحله، نقش محوری قوه قضاییه، تشخیص انطباق یا عدم انطباق رفتارها با هنجارها و قوانین مصوب است. به عبارتی بررسی می‌شود که چه کنش‌هایی صورت گرفته‌اند که نباید انجام می‌شدند (تخطی از قانون) و چه اقداماتی لازم‌الاجرا بوده که صورت نگرفته‌اند (کوتاهی در اجرای وظایف). این قضاوت می‌تواند متوجه شهروندان، کارگزاران دولتی، نهادهای عمومی یا حتی قوه مجریه و مقننه باشد. بنابراین نقش قوه قضاییه، فراتر از داوری در دعاوی فردی است و شامل نظارت حقوقی بر سلامت کل سیستم نیز می‌شود (آلموند، ۱۳۹۶: ۱۷۰). این ساختار، ابزار تحقق عدالت، تضمین حقوق

فردی و جلوگیری از استبداد و خودسری قدرت محسوب می‌شود. در چنین زمینه‌ای، مشارکت سیاسی در سطح قضایی می‌تواند به معنای عضویت در نهادهای مرتبط با قضاوت، نظارت بر عملکرد دستگاه قضایی، یا ایفای نقش در سیاست‌گذاری قضایی باشد. هرگونه ایفای نقش، رأی، یا کنش مدنی که به ارتقای شفافیت و پاسخگویی نظام قضایی کمک کند، در این سطح از مشارکت قابل تحلیل است.

علاوه بر مشارکت مستقیم در قالب تصدی مناصب قضایی، مشارکت سیاسی در عرصه قضاوت می‌تواند از طریق تأثیرگذاری غیر مستقیم بر فرآیند انتخاب و انتصاب قضات و ساختار دادگاه‌ها نیز تحقق یابد. در بسیاری از نظام‌های سیاسی، تعیین قضات عالی‌رتبه و ساختار دادگاه‌های کلیدی، تابع تصمیم نهادهای سیاسی مانند رئیس‌جمهور، مجلس یا شورای عالی قضایی است. بنابراین رأی‌دهندگان با انتخاب مقامات مسئول این فرآیند، به طور غیر مستقیم بر نظام قضایی تأثیر می‌گذارند. همچنین احزاب سیاسی، گروه‌های فشار، نهادهای مدنی و حتی افکار عمومی، از طریق لابی‌گری، تبلیغات و کارزارهای رسانه‌ای می‌توانند انتصابات قضایی را جهت‌دهی کنند. این نوع مشارکت سیاسی، به‌ویژه در نظام‌های دموکراتیک که استقلال قضایی با پاسخگویی سیاسی هم‌زمان مورد توجه است، اهمیت ویژه‌ای دارد. از سوی دیگر، شکل‌گیری نهادهای نظارتی مردمی یا مشارکتی برای رصد عملکرد دادگاه‌ها و قاضیان، خود نمونه‌ای از دموکراتیزه شدن عرصه قضایی است. به این ترتیب قضاوت قانونی نیز همچون سایر کارکردهای نظام سیاسی، می‌تواند عرصه‌ای برای بروز و گسترش مشارکت سیاسی آگاهانه و مسئولانه باشد که به مشروعیت و کارآمدی سیستم کمک می‌کند.

بازخوردها

در پایان فرایند سیاست‌گذاری و اجرای قانون، یکی از مهم‌ترین مراحل چرخه سیاسی، مرحله بازخورد^۱ است. بازخوردها بیانگر واکنش شهروندان، نهادهای مدنی، گروه‌های منافع و حتی نخبگان سیاسی نسبت به عملکرد نهادهای حکومتی در زمینه تصمیم‌ها و سیاست‌های اتخاذشده هستند. این واکنش‌ها می‌توانند به شکل حمایت،

تقاضای تغییر، انتقاد، مخالفت، یا ارائه راه‌حل‌های جایگزین ظاهر شوند. ابزاری چون تظاهرات، نامه‌نگاری، فعالیت در شبکه‌های اجتماعی، تحلیل‌های رسانه‌ای، کمپین‌های مدنی و نظرسنجی‌ها، همگی از جمله کانال‌های انتقال بازخوردهای سیاسی‌اند. به طور خاص، بازخوردها، نقش واسطه‌ای ایفا می‌کنند که از طریق آن، اطلاعات درباره پیامدهای سیاست‌ها دوباره به مرحله ورودی سیستم^۱ بازمی‌گردند و به شکل بیان منافع یا تجمیع منافع وارد چرخه تصمیم‌گیری می‌شوند. این بازچرخش اطلاعات به نظام سیاسی امکان می‌دهد تا متناسب با شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جدید، سیاست‌های خود را اصلاح کند یا از تکرار اشتباهات جلوگیری نماید. در نظریه کارکردی، بازخورد نه صرفاً پیامد، بلکه یک عامل فعال در پویایی سیستم سیاسی محسوب می‌شود (آلموند، ۱۳۹۶: ۱۷۲).

نقش بازخورد در سیاست‌گذاری فراتر از ارزیابی عملکرد نهادهاست؛ بازخوردها می‌توانند مبنای اصلاح ساختار قدرت، بازتعریف سیاست‌ها و افزایش شفافیت و پاسخگویی باشند. به‌ویژه در نظام‌های دموکراتیک، توجه به بازخورد، یکی از نشانه‌های حاکمیت مردم و تضمین پایداری مشروعیت سیاسی است. مشارکت فعال شهروندان در ارائه بازخورد، از طریق نهادهای قانونی یا سازمان‌های غیر دولتی، دولت را ملزم به پاسخگویی می‌کند و چرخه سیاست را از یک روند یک‌سویه به فرآیندی دوسویه و مشارکتی تبدیل می‌سازد. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که بازخوردهای اثربخش می‌توانند باعث شکل‌گیری سیاست‌های بهینه‌تر، کاهش نارضایتی و افزایش سرمایه اجتماعی شوند (Smith & Johnson, 2018: 661). علاوه بر آن، بازخوردها می‌توانند نقاط کور سیاست‌گذاری را شناسایی کرده، از طریق تحلیل پیامدهای ناخواسته تصمیم‌های سیاسی، مسیر اصلاح سیاست را هموار سازند. از این‌رو نظام‌های سیاسی کارآمد، آنهایی هستند که نه تنها بازخورد را تحمل می‌کنند، بلکه سازوکارهای مؤثر برای دریافت، تحلیل و پاسخگویی به آن ایجاد کرده‌اند. بازخورد در چنین شرایطی، نه نقطه پایان، بلکه آغاز چرخه جدیدی از مشارکت سیاسی و تنظیم مجدد ساختار سیاست‌گذاری محسوب می‌شود.

مشارکت سیاسی در عمل: بسط رهیافت ساختارگرا- کارکردی و بررسی موردی ایران

ضرورت پیوند تحلیل ساختاری با بسترهای عینی

یکی از نقدهای رایج به نظریه‌های کلان مشارکت سیاسی، انتزاعی بودن و فاصله آنها از بسترهای واقعی است (Boix, 2010: 42). رهیافت ساختارگرا- کارکردی گابریل آلموند هرچند تصویری نظام‌مند از نظام سیاسی و کارکردهای آن ارائه می‌کند، بدون اتصال به مصادیق عینی، در معرض خطر کلی‌گویی قرار دارد. برای رفع این خلأ، می‌توان مشارکت سیاسی را نه فقط به عنوان برآیند ساختارها، بلکه به مثابه «تعامل پویا» بین ساختارها و کنشگران در بسترهای خاص بررسی کرد (Hall & Taylor, 1996: 941-942). در این دیدگاه، ساختارها نه عوامل ثابت، بلکه بسترهای مشوق یا مانع مشارکت هستند و کارآمدی آنها باید در میدان واقعی سیاست سنجیده شود.

جامعه‌پذیری سیاسی در ایران: شکاف گفتمانی و دوپارگی نهادی

در کارکرد جامعه‌پذیری سیاسی، یکی از موانع اصلی در ایران، دوپارگی نهادهای اجتماعی‌ساز (مدرسه، رسانه، نهاد دین و خانواده) در انتقال ارزش‌های سیاسی است. به گفته حسین بشیریه، نظام آموزشی رسمی عمدتاً بر مشروعیت‌سازی برای نظام سیاسی و هویت دینی- انقلابی تأکید دارد، درحالی که فضای عمومی و شبکه‌های اجتماعی، ارزش‌های مدرن، دموکراتیک و انتقادی را تقویت می‌کنند (بشیریه، ۱۳۸۱: ۲۱۴). این شکاف موجب شکل‌گیری «خودسیاسی دوگانه» شده است که در آن شهروندان در عرصه عمومی، بی‌اعتماد و در عرصه رسمی، منفعل باقی می‌مانند (Moaveni, 2019: 88). این وضعیت، کارکرد جامعه‌پذیری سیاسی را تضعیف و در نتیجه، سطح مشارکت نهادی را کاهش داده است. همچنین رسانه‌های دولتی (صدا و سیما) با انحصار اطلاعات، امکان شکل‌گیری افکار عمومی متکثر را محدود می‌کنند (یونسکو، ۲۰۲۲: ۱۵۳). این امر باعث شده است که بخش مهمی از جامعه از مسیر رسانه‌های غیر رسمی (ماهواره، تلگرام و اینستاگرام)، اجتماعی شود که پیوندی با ساختار رسمی ندارند. نتیجه آن، کاهش اعتماد و گسست میان جامعه و دولت است (Ghazian, 2017: 44).

ارتباطات سیاسی و ضعف زیرساخت شفافیت

کارکرد ارتباطات سیاسی در ایران با چالش فقدان جریان آزاد اطلاعات و نبود شفافیت نهادی روبه‌رو است. پژوهش یوسف اباذری و همکاران نشان می‌دهد که ۷۰٪ اخبار سیاسی در رسانه‌های رسمی کشور، فاقد منابع مستقلند و بیشتر بازنشر مواضع نهادهای حاکمیتی هستند (اباذری و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۲۱). نبود ارتباطات دوسویه باعث شده سازوکار «بازخورد» که گابریل آلموند آن را شرط بقای نظام می‌داند (آلموند، ۱۳۹۶: ۱۰۰)، به‌درستی عمل نکند. در مقابل، در نظام‌های دموکراتیک مانند سوئد یا هلند، نهادهای اطلاع‌رسانی ملزم به ارائه عمومی اسناد حکومتی هستند که به تقویت گفت‌وگوی دولت-جامعه انجامیده و مشارکت سیاسی را بالا برده است (Norris, 2011: 112). مقایسه تطبیقی نشان می‌دهد که نبود چنین مکانیسم‌هایی در ایران، موجب تمرکز اطلاعات در رأس قدرت و حذف شهروندان از چرخه تصمیم‌سازی شده است (Milani, 2013: 67).

استخدام سیاسی: حامی‌پروری و فقدان رقابت حزبی

در نظریه آلموند، استخدام سیاسی، بستر ورود نخبگان به قدرت است. اما در ایران، این کارکرد به‌شدت حامی‌پرورانه و غیر رقابتی است. طبق یافته‌های محمود سریع‌القلم، بیش از ۶۰٪ انتصابات در مناصب کلیدی دولت‌های مختلف، نه از مسیر رقابت حزبی، بلکه از طریق شبکه‌های شخصی-ایدئولوژیک صورت گرفته است (سریع‌القلم، ۱۳۹۶: ۹۳). نبود احزاب قدرتمند، رقابت ایده‌ها را حذف کرده و استخدام سیاسی را به ابزار بازتولید نخبگان وفادار به ساختار بدل کرده است (Khalaji, 2014: 5). در مقابل، در کشورهایی با نظام حزبی تثبیت‌شده مانند آلمان، احزاب، نقش محوری در گزینش، آموزش و ارتقای نخبگان دارند و این امر به ارتقای کیفیت حکمرانی و اعتماد عمومی انجامیده است (Klaus von Beyme, 2000: 211). فقدان چنین نظامی در ایران باعث شده مشارکت سیاسی در سطوح بالای تصمیم‌گیری برای عموم شهروندان، عملاً مسدود باشد.

بیان و تجمیع منافع: انسداد نهادی و ضعف جامعه مدنی

در نظریه آلموند، بیان و تجمیع منافع، حلقه پیوند مردم و نظام تصمیم‌گیری است. اما در ایران، ضعف جامعه مدنی و محدودیت سازمان‌های مستقل، مانع تحقق این دو کارکرد شده است. به گزارش بانک جهانی، ایران از نظر شاخص «صدای شهروندان و پاسخ‌گویی»

در میان ۲۰۰ کشور در رتبه ۱۷۴ قرار دارد (World Bank, 2023: 77). پژوهش کاظم علمداری نشان می‌دهد که بسیاری از نهادهای صنفی، دانشجویی و مدنی در ایران، یا دولتی و شبه‌دولتی هستند، یا با نظارت سنگین فعالیت می‌کنند (علمداری، ۱۳۹۵: ۵۱). در نتیجه خواسته‌های اجتماعی اغلب از مسیر غیر رسمی و اعتراضی بیان می‌شود، نه از طریق مجاری نهاد (Bayat, 2017: 132). این امر نه تنها فرآیند تجميع منافع را مختل کرده، بلکه به بی‌ثباتی سیاست‌گذاری و بی‌اعتمادی گسترده انجامیده است.

سیاست‌گذاری و قانون‌گذاری: ضعف کارکرد نمایندگی

مجلس شورای اسلامی به عنوان نهاد اصلی قانون‌گذاری، از نظر نظری باید محل تجلی مشارکت باشد. اما پژوهش محمدرضا تاجیک نشان می‌دهد که اغلب مصوبات آن، نه محصول تعامل با جامعه مدنی، بلکه ناشی از توافقات درون حاکمیتی است (تاجیک، ۱۳۹۹: ۸۸). میزان اندک مشارکت انجمن‌های صنفی و تخصصی در تدوین لوایح و طرح‌ها، موجب شده است که قانون‌گذاری بیشتر از بالا به پایین صورت گیرد (مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۱: ۲۳). در مقابل در نروژ یا دانمارک، کمیته‌های پارلمانی موظفند در تمام مراحل بررسی لوایح از گروه‌های ذی‌نفع نظرخواهی کنند که موجب ارتقای کیفیت و مشروعیت قوانین شده است (Bergman, 2003: 34). نبود چنین سازوکاری در ایران به طرد اجتماعی و کاهش مشارکت در فرایند قانون‌گذاری انجامیده است.

اجرای قانون و بوروکراسی: تمرکزگرایی و ناکارآمدی

در کارکرد اجرای قانون، مشکل اصلی در ایران، تمرکزگرایی شدید و نبود پاسخگویی بوروکراتیک است. بر اساس گزارش سازمان شفافیت بین‌الملل، ناکارآمدی و فساد در بوروکراسی دولتی ایران، یکی از مهم‌ترین موانع مشارکت سیاسی و اعتماد عمومی است (سازمان شفافیت بین‌الملل، ۲۰۲۲: ۵۵). فرهاد خسروخاور معتقد است که تمرکز تصمیم‌گیری در سطوح بالای حکومت باعث شده که کارکنان میانی بوروکراسی، نه پاسخگو باشند و نه انگیزه‌ای برای تعامل با شهروندان داشته باشند. در نتیجه مشارکت سیاسی از پایین به بالا بی‌اثر می‌شود و شهروندان احساس می‌کنند تأثیری در روندهای اجرایی ندارند. این در حالی است که در کشورهایی مانند ژاپن،

بوروکراسی پاسخگو و حرفه‌ای، یکی از ارکان اصلی مشارکت سیاسی پایدار محسوب می‌شود (Johnson, 1982: 187).

پیامدها: مشروعیت شکننده و مشارکت گسسته

بر اساس مدل گابریل آلموند، ناکارآمدی در هر یک از این کارکردها می‌تواند به تضعیف حوزه‌های پنج‌گانه پیمادی (هویت، نظم، توزیع قدرت، کالا و خدمات، مشروعیت) بینجامد (آلموند، ۱۳۹۶: ۱۰۰). در ایران، ضعف مزمن در کارکردهای ورودی و بوروکراتیک باعث شده مشروعیت سیاسی عمدتاً بر پایه بسیج مقطعی (مانند انتخابات یا بحران‌ها) استوار باشد (Dabashi, 2011: 211). این الگوی «مشارکت گسسته» موجب شده مشارکت شهروندان نه به صورت پیوسته و نهادی، بلکه واکنشی و بحران‌محور باشد؛ یعنی جامعه فقط در شرایط بحرانی وارد میدان می‌شود و بلافاصله عقب‌نشینی می‌کند (Parsa, 2016: 193). این امر از منظر نظری، نشانه ناکامی نظام سیاسی در تبدیل کنش‌های فردی به مشارکت ساختاری و پایدار است.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بازخوانی مفهوم مشارکت سیاسی در نظام‌های مدرن بر پایه رهیافت ساختارگرا- کارکردی انجام شد و کوشید تصویری جامع و نظام‌مند از ابعاد مختلف مشارکت در دل ساختارهای سیاسی ارائه دهد. یافته‌های پژوهش نشان داد که مشارکت سیاسی، کنشی صرفاً فردی و بیرونی نیست، بلکه فرایندی درونی، پیوسته و چندلایه است که در تمامی کارکردهای نظام سیاسی جریان دارد. در این چارچوب، کنش‌هایی مانند جامعه‌پذیری، ارتباطات، استخدام سیاسی، بیان و تجمیع منافع، قانون‌گذاری، سیاست‌گذاری، اجرا و قضاوت نیز از ابعاد مشارکت سیاسی محسوب می‌شوند. این نگاه امکان می‌دهد مشارکت به مثابه فرایندی ساختاری و نهادی فهم شود، نه صرفاً رفتاری انتخاباتی یا اعتراضی.

با این حال تحلیل داده‌ها در بستر ایران نشان داد که در اغلب این کارکردها، شکاف‌های نهادی و ضعف‌های ساختاری، مانع شکل‌گیری مشارکت پایدار و نهادینه شده‌اند. در حوزه جامعه‌پذیری سیاسی، نهادهایی چون مدرسه، رسانه و نهادهای دینی،

ارزش‌های متعارضی را منتقل می‌کنند که موجب شکل‌گیری هویت‌های سیاسی دوگانه و کاهش اعتماد عمومی شده است. در حوزه ارتباطات سیاسی، انحصار رسانه‌های دولتی و محدودیت جریان آزاد اطلاعات، امکان بازخورد و گفت‌وگوی دوسویه میان دولت و جامعه را تضعیف کرده است. در استخدام سیاسی نیز فقدان احزاب رقابتی و سازوکارهای شفاف گزینش نخبگان، فرآیند ورود نیروهای جدید به عرصه قدرت را به شبکه‌های شخصی و ایدئولوژیک محدود ساخته است. در حوزه قانون‌گذاری و سیاست‌گذاری، ضعف نهادهای نمایندگی و مشارکت اندک گروه‌های مدنی موجب شده تصمیم‌سازی‌ها اغلب بدون تعامل با جامعه انجام شود. همچنین تمرکزگرایی شدید و نبود پاسخگویی در بوروکراسی دولتی، کارکرد اجرای قانون را از مسیر مشارکت‌پذیر خارج کرده است.

مجموع این اختلال‌ها باعث شده مشارکت سیاسی در ایران عمده‌تأ گسسته، مقطعی و بحران‌محور باشد؛ یعنی شهروندان معمولاً تنها در بزنگاه‌های حساس (مانند انتخابات یا اعتراضات) وارد میدان می‌شوند و سپس عقب‌نشینی می‌کنند. این الگو، نشانه ناتوانی ساختار سیاسی در تبدیل کنش‌های فردی به مشارکت سازمان‌یافته و نهادی است و در بلندمدت، مشروعیت سیاسی را شکننده می‌سازد. بر این اساس پژوهش تأکید می‌کند که برای تقویت مشارکت سیاسی در ایران باید از چارچوب‌های تقلیل‌گرایانه و بیرونی عبور کرد و به سمت نهادهای مشارکت‌درون ساختارهای رسمی قدرت رفت. این امر مستلزم اصلاحات نهادی چون تقویت احزاب و گروه‌های میانجی، ارتقای شفافیت و پاسخگویی رسانه‌ها و نهادهای حکومتی، حرفه‌ای‌سازی بوروکراسی و گسترش نهادهای مدنی مستقل است. تنها با فعال‌سازی چرخه ورودی و خروجی نظام سیاسی در چارچوب نظری آلموند، می‌توان مشارکت سیاسی را از سطح واکنشی و منفعلانه به سطح پایدار، آگاهانه و اثرگذار ارتقا داد.

منابع

- آبادری، یوسف و دیگران (۱۳۹۸) رسانه و بازنمایی سیاست در ایران، تهران، نشرنی.
- آبنیکی، حسن (۱۳۹۰) «جهانی‌شدن و چالش مشارکت سیاسی در جمهوری اسلامی ایران»، پژوهش سیاست نظری (دوفصلنامه علمی - پژوهشی)، سال اول، شماره ۱۰، صص ۱۲۳-۱۴۰.
- <https://political.ihss.ac.ir/Article/11819/FullText>.
- آقاجانی، علی (۱۴۰۲) «صورت‌بندی مشارکت سیاسی در نظام سیاسی مشروع؛ رهیافتی قرآنی»، پژوهشنامه معارف قرآنی، سال چهاردهم، شماره ۵۴، صص ۱۲۱-۱۵۷.
- https://journals.atu.ac.ir/article_16866.html
- آلموند، گابریل (۱۳۹۶) سیاست تطبیقی: رویکرد ساختار - کارکردی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، قومس.
- آلموند، گابریل آبراهام و پاول جی. بینگهام و رابرت جی مونت (۱۳۷۷) چارچوبی نظری برای بررسی سیاست تطبیقی، ترجمه علیرضا طیب، مرکز آموزش مدیریت دولتی.
- آلموند، گابریل آبراهام و پاول جی. بینگهام و استروم کاره و دالتون راسل جی (۱۳۹۶) مقایسه نظام‌های سیاسی، ترجمه علیرضا طیب و وحید بزرگی، تهران، امیرکبیر.
- بشیریه، حسین (۱۳۸۱) جامعه‌شناسی سیاسی ایران: دوران جمهوری اسلامی، تهران، نگاه معاصر.
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۹۹) سیاست‌ورزی در ایران پس از انقلاب، تهران، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- سریع‌القلم، محمود (۱۳۹۶) عقلانیت و آینده توسعه‌یافتگی ایران، تهران، طرح نو.
- طهماسبی، شهرام و مهرداد جواهری پور و رضا علی محسنی (۱۳۹۷) «ساخت‌یابی الگوهای مشارکت سیاسی (موردپژوهی: ایران در دوره جمهوری اسلامی)»، فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، سال هشتم، شماره ۳۲، صص ۳۹۵-۴۰۹.
- 20.1001.1.22286462.1397.8.4.23.6
- علمداری، کاظم (۱۳۹۵) چالش‌های جامعه مدنی در ایران، تهران، اختران.
- فتحی، مسعود (۱۳۹۵) «سرمایه اجتماعی و مشارکت سیاسی در ایران»، فصلنامه پژوهش‌های علوم سیاسی، سال یازدهم، شماره ۳، صص ۴۵-۷۲.
- فیرحی، داوود (۱۳۷۷) «مفهوم مشارکت سیاسی»، علوم سیاسی، سال اول، شماره اول، تابستان، صص ۳۸-۶۹.
- https://psq.bou.ac.ir/article_7422.html
- قاسمی، حاکم و دیگران (۱۳۹۸) «تحلیل تطبیقی مشارکت سیاسی در دولت‌های نهم تا دوازدهم»، فصلنامه سیاست، سال بیست‌ونهم، شماره ۲، صص ۱۰۱-۱۳۰.

کروتی، ویلیام (۱۳۹۵) دانشنامه سیاست حزبی، ترجمه محسن میردامادی و سید علیرضا بهشتی شیرازی، تهران، روزنه.

لیتل، دانیل (۱۳۸۶) تبیین در علوم اجتماعی، ترجمه عبدالکریم سروش، تهران، مؤسسه فرهنگی صراط.

مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۱) گزارش ارزیابی کیفیت فرایند قانون گذاری در ایران، تهران، مرکز پژوهش های مجلس.

محمدی نژاد، احمد (۱۳۵۵) احزاب سیاسی، تهران، امیرکبیر.

هیوود، اندرو (۱۳۸۹) سیاست، ترجمه عبدالرحمن عالم، تهران، نشرنی.

یونسکو (۲۰۲۲) گزارش توسعه رسانه در ایران، تهران، کمیسیون ملی یونسکو.

Almond, G. A., & Verba, S. (1963) *The civic culture: Political attitudes and democracy in five nations*. Princeton University Press.

Ariestandy, D., Adidharma, W., & Isdendi, R. R. (2024). Transformation of political participation in the digital age: The role of social media in shaping public opinion and mass mobilization. *JETBIS: Journal of Economics, Technology and Business*.

Atkinson, Sam (2013) *The politics book*. DK. pp. 1–5.

Barker, D. C., & Tinnick, J. D. (2006) Competing visions of parental roles and ideological constraint. *American Political Science Review*, 100(2), 249–263

Bayat, A. (2017) *Revolution without revolutionaries: Making sense of the Arab Spring*. Stanford University Press. p. 132.

Bergman, T. (2003) *The European parliament and democratic legitimacy: A comparative view*. Routledge. p. 34.

Boix, C. (2010) *Democracy and redistribution*. Cambridge University Press. p. 42.

Coleman, S., & Blumler, J. G. (2009) *The Internet and democratic citizenship: Theory, practice, and policy*. Cambridge University Press.

Dabashi, H. (2011) *Iran: The green movement*. Transaction Publishers. p. 211.

Dutkiewicz, G. (2014) Processes of recruitment and selection of political elites as a theoretical concept. *Colloquium: Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych*, (3), 99–108.

Ghazian, H. (2017) *Public opinion in contemporary Iran*. Routledge. p. 44.

Giugni, M., & Grasso, M. (Eds.). (2022). *The Oxford handbook of political participation*. Oxford University Press.

Hague, R. (2017) *Political science: A comparative introduction* (pp. 200–214). Macmillan Education UK.

Hall, P., & Taylor, R. (1996) Political science and the three new institutionalisms. *Political Studies*, 44(5), 936–957. pp. 941–942.

Ishiyama, J. T., & Breuning, M. (Eds.). (2011) *21st century political science: A reference handbook* (Vol. 1). SAGE Publications.

Ismail, M. M., Hassan, N. A., Nor, M. S. M., Zain, M. I. M., & Samsu, K. H. K. (2021) The influence of political socialization among educated youth at

- Universiti Putra Malaysia. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 11(12), 2142–2159.
- Jankowski, R. (1988) Preference aggregation in political parties and interest groups: A synthesis of corporatist and encompassing organization theory. *American Journal of Political Science*, 32(1), 105–125.
- Janmaat, J. G., & Hoskins, B. (2022) The changing impact of family background on political engagement during adolescence and early adulthood. *Social Forces*, 101(1), 227–251
- Jeroense, T., & Spierings, N. (2023) Political participation profiles. *West European Politics*, 46(1), 1–23.
- Johnson, C. (1982) *MITI and the Japanese miracle: The growth of industrial policy, 1925–1975*. Stanford University Press. p. 187.
- Kaim, M. (2021) Rethinking modes of political participation: The conventional, unconventional, and alternative in democratic theory. *Democratic Theory*, 8(1), 65–88.
- Khalaji, M. (2014) *Iran's ideological crisis*. Washington Institute for Near East Policy. p. 5.
- Kitschelt, H., & Wilkinson, S. I. (2007) *Patrons, clients and policies: Patterns of democratic accountability and political competition*. Cambridge University Press.
- Leftwich, A. (2015) *What is politics? The activity and its study*. Polity Press.
- Mahoney, C. (2007) Lobbying success in the United States and the European Union. *Journal of Public Policy*, 27(1), 35–56.
- Milani, A. (2013) *The Shah*. Palgrave Macmillan. p. 67.
- Milbrath, L.W. (1981) Political Participation. In: Long, S.L. (eds) *The Handbook of Political Behavior*. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4684-3878-9_4
- Moaveni, A. (2019) *Guest house for young widows*. Random House. p. 88.
- Norris, P. (2002) *Democratic phoenix: Reinventing political activism*. Cambridge University Press.
- Norris, P. (2011) *Democratic deficit: Critical citizens revisited*. Cambridge University Press. p. 112.
- Okon, E. E. (2012) Religion as instrument of socialization and social control. *European Scientific Journal*, 8(26), 136–143.
- Olson, M. (1965) *The logic of collective action: Public goods and the theory of groups*. Harvard University Press.
- Parsa, M. (2016) *Democracy in Iran: Why it failed and how it might succeed*. Harvard University Press. p. 193.
- Smith, J., & Johnson, A. (2018) The role of feedback in political participation: A review. *Political Behavior*, 40(3), 651–670.
- Thorson, E., McKinney, M. S., & Shah, D. (Eds.). (2016) *Political socialization in a media-saturated world* (Vol. 29). Peter Lang
- Transparency International. (2022) *Corruption perceptions index 2022*. Berlin: TI. p. 55.

- UNESCO. (2022) *Media development indicators: Iran country report*. UNESCO. p. 153.
- Van Aelst, P., van Erkel, P., D'heer, E., & others. (2017) Who is leading the campaign charts? Comparing individual popularity on old and new media. *Information, Communication & Society*, 20(5), 715–732.
- Verba, S., Schlozman, K. L., & Brady, H. E. (1995) *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*. Harvard University Press.
- Von Beyme, K. (2000) *Parliamentary democracy: Democratization, destabilization, reconsolidation 1789–1999*. Palgrave Macmillan. p. 211.
- Warren, M. E. (2017) What is democratic theory? Polity.
- Wøien Hansen, V., & Rødland, L. (2024) Explaining interest group position-taking across partisan policy dimensions. *Journal of European Public Policy*, 1–25.
- World Bank. (2023) *Worldwide governance indicators*. Washington, DC: World Bank. p. 77.
- Young, I. M. (2002) *Inclusion and democracy*. Oxford University Press.